OMLADINA

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJEŠKOLSKE MLADEŽI

God. IV. Br. 1.

SADRŽAJ.

RIKARD KATALINIĆ JERETOV: Dan. — LJUDEVIT KRAJAČIĆ: Puška. — DRAGUTIN M. DOMJANIĆ: Jutra. — ALEKSANDAR SERGJEJEVIĆ PUŠKIN: Evgenije Onjegin. — DAVORIN M. ROBOTIĆ. Jesen. — PAUL I VICTOR MARGUERITTE: Mali kralj. — ŽIVKO JAKIĆ: Sudba Poljaka. — Dr. KRUNOSLAV BABIĆ: Električne ribe.

LISTAK: Kolumbov grob.

KRONIKA: Umjetnost. — Kazalište i glazba. — Nove knjige. — Sport i amaterstvo.

VJEŠTINE I ZAGONETKE.

„Omladina“ izlazi svakoga mjeseca izuzevši mjesece praznika. — Pretplata je za cijelu godinu **60 K,** a šalje se blagajniku dru. **Ferdi Nikoliću,** Zagreb, Medulićeva ul. 33. — Rukopisi se šalju uredništvu **„Omladine“,** Zagreb, Medulićeva ul. 33. — Rukopisi se ne vraćaju.

Pojedini broj stoji **7 K**

Izdaje «Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora» u Zagrebu.

Uredjuju: dr. **Stj. Matičević** i dr. **M. Gavazzi.**

Tisak kr. zemaljske tiskare.

13704

ST. KUGLI KNJIŽARA HRVATSKOG SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE, ZAGREB. ILICA 30.

PREPORUČAMO U NAŠOJ NAKLADI:

UZORNA DJELA IZ HRVATSKE I SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI

Knjiga I. **SMRT SMAIL-AGE ČENGIĆA.** Pjesan **Ivana Mažuranića.** — Uvod i bilješke napisao **dr. David Bogdanović.** — Cijena K 12·—.

Knjiga II. **LUČA MIKROKOZMA.** Spjevao **Petar II. Petrović-Njegoš,** vladika crnogorski. Izdanje priredio **dr. David Bogdanović.** — Cijena K 12·—.

Knjiga III. **Demeter Dimitrija, TEUTA.** Tragedija u 5 čina. — Izdanje priredio **dr. David Bogdanović.** — Cijena K. 14·—.

Knjiga IV. **SRPSKI PRIPOVJEDAČI I. — Šćepan Mitrov Ljubiša. — Milan D. Milićević. — Milorad P. Šapčanin. — Pajo Marković-Adamov.** — Priredio **dr. David Bogdanović.** — Cijena K 21·—.

Knjiga V. **SRPSKI PRIPOVJEDAČI II. — Milovan Đ. Glišić. — Laza K. Lazarević. — Janko M. Veselinović.** — Priredio **dr. David Bogdanović.** — Cijena K 16·—.

Dr. David Bogdanović:

PREGLED KNJIŽEVNOSTI HRVATSKE I SRPSKE

Knjiga I.: Hrvatska i srpska tradicionalna književnost. — Stara književnost hrvatska i srpska. — Književnost hrvatska od XV. vijeka do Gaja (1830.). — Književnost srpska od XVIII. vijeka do Vuka St. Karadžića (1814.). — Cijena broširano K 50·—. Lijepo uvezano K 90·—.

Knjiga druga, dio I.: Ilirski pokret. — Vuk St. Karadžić i njegovi suvremenici. — Hrvatska književnost za apsolutizma. — Cijena broširano K 64·—. Lijepo uvezano K 104·—.

Knjiga druga, dio II.: Srpski „romantizam". — Novo ustavno doba u Hrvatskoj. — Srpski „realisti". — Hrvatska književnost poslije Šenoe. — Cijena broširano K 50·—. Lijepo uvezano K 90·—.

Preporučamo za nabavu svim školama, uredima, odvjetničkim pisarnicama, novčanim zavodima, trgovačkim poduzećima i poslovnicama, u našoj nakladi novo izašlu:

ZEMLJOVIDNU KARTU KRALJEVSTVA S H S

od prof. dra. **A. Franović-Gavazzija**

nenapeti primjerak (4 lista) à K 240·—, primjerak obrubljen platnom i polunapet à K 300·—, primjerak sav na platnu napet á K 470·—, primjerak sav na platnu napet sa štapovima, svako izdanje za K 50·— više. — Veličina karte 128|152 cm.

Isto imademo u nakladi sa latinskim i ćiril-kim naslovom, te se može dobiti prema želji.

Preporučamo također sve školske knjige kao i pisaći i risaći materijal uz najjeftinije dnevne cijene.

OMLADINA

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJEŠKOLSKE MLADEŽI

GOD. IV. | U ZAGREBU DNE 1. LISTOPADA 1920. | BR. 1.

DAN.

RIKARD KATALINIĆ JERETOV.

Ustao vedri je dan
Tjera tminu i san,
Nadbio crni je mrak,
Ulazi nov i jak
U cijeloj snazi i moći
Poslije premrkle noći.

Suncem poplavi kraj.
Žestok kô mladi zmaj
Razvilo snažna je krila,
Javlja se njegova sila
Moćna sa stotinu bata,
Tutnji sa stotinu malja,
Veći od svakoga kralja!

Dan je...
Prati ga rad
Heroj jedar i mlad,
Zove i kupi i budi,
Kliče: Na posao, ljudi!
U šume,
U polja,
Na more!

Gromko se pozivi ore.
Ustaju ljudi i kreću
I traže pravu sreću
I snagu iskonsku svoju
U radu, u trudu, u znoju!

PUŠKA.

Pripovijeda LJ. KRAJAČIĆ.

Još danas je posve jasno gledam. U našoj siromašnim namještajem oskudno uredjenoj sobi, koju je moja majka uvijek čistila kao crkvicu, visjela je nad očevim krevetom svijetle cijevi i pomnjivo olaštena kundaka. Bila je najmiliji očev namještaj.

— Nje nikada ne bih mogao pregorjeti! Volio bih oko, negoli pušku izgubiti! sjećam se, kako je često znao govoriti otac ogledavajući je kraj prozora ili pokazujući je znacima i prijateljima. I svake nedjelje i svakoga blagdana on je gotovo uvijek čitavo prijepodne proveo u brizi oko nje. Opravši se, uredivši i navukavši na sebe svečanu košulju, koje redovno nikad nije zatvorao, skinuo je pušku sa zida, primaknuo stolicu k prozoru i dao se na posao. Ogledavao je svoju mezimicu sa sviju strana kao da je prvi put u životu ogledava, marljivo razlagao i svaki komadić pažljivo čistio od prašine, koje se znalo dovoljno nakupiti po sitnim cijevnim kutovima i rupicama, a najvećom je pažljivošću čistio cijev. O prozor bi pričvrstio lanen fino pleten konop, o nj pričvrstio kudjelje, provukao uže kroz cijev i provlačio je po užetu čas gore čas dolje. Znoj mu je znao probiti po visoku glatku čelu, ali on nije sustajao. Češće je dizao cijev prema svijetlu, lijevim okom zažmirio, a desnim zirkao u cijev, pa je opet stao čistiti. I možda bi tako čitav dan, da nije ulazila mati i zvala k ručku. Onda bi tek pažljivo sve dijelove sastavio, objesio pušku na staro njeno mjesto, neka miruje do iduće nedjelje.

Volio je on svoju pušku, ne što bi možda bio krvolok ili razbojničke ćudi, ali volio ju je.

— Crva ne bih ja pregazio, sinko, jer i njega je Bog stvorio, pa i on ima pravo na život, ali eto pušku ovu volim. Uspomena je na mojega oca! I život mu je spasila, pa je volim! Nju sam jedinu ponio od kuće u svijet i ona mi je jedina baština! — govorio mi je gdjekad, upravo me uvjeravao, kad bih se znao prišunjati do njega, da mu prigledavam zabavi.

— Otac je moj bio sin siromašna zagorskog sela — često je znao pripovijedati nama djeci, osobito nedjeljom poslije ručka, kad bi zapalio cigaru i okupio nas oko sebe — meni, mome mladjem bratu i dvjema sestrama. — Sve njegovo imanje, nastavljao je odbacajući dim, bijaše trošna koliba navrh pitoma brežuljka, nekoliko voćaka oko nje, niz strminu vinograd, pa uzan put izmedju mršave vinove loze. Svoj vinograd više je volio negoli mršavu kravicu u staji, ma da je ona kući daleko više vrijedila! S ovom puškom (otac naš pritom je uvijek s ponosom pokazao

prstom na pušku, što je visjela o zidu), čuvao je svoj vinograd, osobito u vrijeme, kad je grožđje počelo da žuti, modri, rumeni i crni. Iz obijesti, ne od potrebe, često je znao stati ispred kuće, osobito pod mrak, naperiti pušku u vis kao da gadja u tihe, vedre zvijezde i pucati, naherivši pritom trošni šešir nad lijevo prižmireno oko. Moj je otac bio veseljak i ljudeskara. I dobar je bio, i bistre je bio pameti; ali pored svega imao je jednu tešku manu. Volio je tudje srne i zecove, pa mu nikad ni usred noći nije bilo teško uskočiti u tudja lovišta. U poslu je svome bio vješt i nikad se nije vraćao praznih ruku.

— Stradat ćeš jedared, ubit će te, pa što ću onda ja jadna s toliko djece! tako je često naša majka opominjala oca, zaklinjala ga, da se ostavi opasna posla, a ja je danas razumijem, — objašnjavao je naš otac — ta u nje nas je bilo sedmoro.

— Ah, što bi! Stari sam ja vuk! Nije mene uzalud moj otac od mlada priučavao svome zanatu! uzvraćao je vaš djed, djeco moja, majci i prebačene puške odilazio u mrak. Majčino je srce uvijek onda teško kucalo; privlačila bi nas k sebi i govorila: »Tatu neka čuva Bog!« I kao da ga je On uistinu čuvao.

No jedne noći vrati se brza koraka, gotovo skokom kući, oštrom lupom po vratima sve nas probudi, a kad mu majka otvori vrata i upali svijetlo, stajao je pred nama zaduhan, blijed, krvavih očiju, bez šešira i bez puške.

— Za Isusa što se dogodilo?! viknula je uplašena majka.

— Šuti! mrko je uzvratio, utrnuo svijetlo, a mi smo još dugo u mraku prisluškivali njegovu nemirnu koraku po sobi, uzdisanju i mrmljanju.

Poslije, davno poslije one noći — meni su odonda već i dva nova imendana minula — saznasmo sve. Jedne je naime večeri otac unišao vedar u sobu, stao gotovo na isto mjesto, na kojemu je ono dvije godine prije stajao blijed i goloruk, osmjehnuo se, pogledao nas i uz vedar smijeh viknuo:

— Evo je opet!

Pružio je obje ruke preda se i u njima odlučno stiskao svoju staru pušku. Zardjala, zamuljena ležala je pred nama u očevim rukama i mi smo je gledali gotovo kao neko čudo. Bit će uprepastismo se i ne razumjesmo, otkuda je odjedared iskrsla i čemu je uopće nestala. Poslije istom doznasmo svu istinu. One kobne noći, kad se otac vratio iz opasna posla, nanjušiše ga gospodski lugari i gotovo ga opkoliše. Nastade pucanje i samo njegovo dobro oko i vjerna puška spasiše ga, te ne pade u ruke protivnika ili ne poginu. Na bijegu, da zamete trag, baci pušku u bunar i tu je eto ležala dvije godine. U trag mu ne udjoše kraj sve pomnjive potrage, no poslije se više svojim čudnim zanatom nije nikada bavio. Samo je dragu svoju pušku pomnjivo čistio, kako je eto i ja još uvijek sada redim i pazim! završio je naš otac pričanje, odbacio nekoliko novih dimova i onda se šutke zagledao u svoju baštinu.

— Eh! znao je uzdahnuvši nastaviti otac odmah, kako bi opazio, da nas njegova šutnja ne zanima i da nas zaokuplja djetinja nestrpljivost. — Tu je eto pušku poklonio poslije vaš djed, moj otac, meni!

— Sinko, čuvaj je! Mene je spasila, može jedared i tebi da dobro posluži! Tako mi je rekao — nastavljao je naš otac — kad sam jednoga dana nakon mnogo godina, što sam otišao u svijet, opet potpun i svoj čovjek došao kući. Uzeh je i čuvam je! Tko zna, gdje može dobro da posluži. Svijet je svakojak!

Ubogi moj otac, da je znao, što će dočekati s tom puškom!!

Nesreću je dočekao, tešku nesreću i ja je se predobro sjećam, jer sam joj od česti i ja kriv.

Bilo mi je onda već devet godina, a mojoj starijoj sestri, lijepoj, stasitoj plavokosoj djevojci rumenih obraza i krupnih modrih očiju gotovo dvanaesta na izmaku. Bio sam živ vragoljan i često sam znao poslije obuke dugo izostajati od kuće. Čini se, da mi se svijet izvan zidova našega mračnog dvorišta počeo više militi i da su me gradske ulice jače privlačile k sebi, nego što mi je srcu priraslo staro dvorište. Proljeće je već poodavno minulo i dugi ljetni dani, puni toploga sunčanog svijetla i ptičje radosti sve su više preotimali mah. I to me sunčano svijetlo i to ptičje pjevanje i sva ostala radost ljeta sve više otudjivalo od dvorišta, u kome je osim nas djece i nekoliko mršavih mačaka još jedino bilo miševa i parcova, koji bi svaki čas, naviknuti našoj vici, bez straha iz rupa pomaljali šiljate sive gubice, ili pače i izlazili u dvorište u šetnju.

I onaj dan, kad se dogodila nesreća, bila je nedjelja, a ja sam ostao s ostalim dječacima da se igram kraj potoka, što je prolazio obližnjom pokrajnom ulicom. Dugo sam izostao od kuće. Sunce se gotovo primicalo podnevu.

Moj je otac po starome običaju redio i ogledavao svoju miljenicu pokraj prozora i kako mi je davno poslije nesreće majka mnogo puta pripovijedala — odjedared upitao:

— Gdje je on! I opet ga nema!

Mislio je dakako na mene.

— Doći će, svaki čas će doći! Pusti, dijete se zaigralo, pa i što će! Nedjelja je! branila me i ispričavala majka.

— Paula, potraži ga i dozovi! Hoću da dodje i da mi iz grada donese cigara! Juče sam zaboravio kupiti! nastavio je otac zapovijedajući kao da i nije čuo matere.

— Pa mogu to i ja! primijeti starija sestra ozvavši se pozivu očevu i odloživši posao, što ga je obavljala pored majke uz štednjak.

— Ne, ja trebam upravo njega! tvrdo je uzvratio otac.

I sestrica se moja, dobroćudno čeljade, vično

slušanju, pokori zapovijedi očevoj. Istrčala je iz kuće u dvorište na velika vrata i zatrčala se ulicom ravno k potoku. Znala je ona, gdje će me najprije naći i gdje smo se mi dječaci najradije zabavljali. Našla me je bosonoga, gdje nešto podsukanih hlača prskam bistru vodu i nadmećem se s drugovima, tko će nas dalje zabaciti plosnat kamenčić po glatkoj površini.

— Braco, braco! Zove otac!

— Tko? učinio sam da ne čujem i mahnuvši kamenom samo je ispreko ramena pogledao.

— Otac! Trebaš mu! Donijet ćeš mu cigara iz grada!

— To si baš mogla i ti!

— Htjela sam, ali on ne da!

Znao sam, što znači očeva zapovijed i nijesam ni pomislio, da joj se protivim. Izidjoh iz vode i sjedoh na kamen da navučem cipele. I dok sam ja tako vodio prepirku sa sestricom i dok sam navlačio cipele, otac se, složivši pušku i položivši je na koljena, zagledao u dvorište. U dvorištu je vladao potpun mir. Ljetno je sunce palo na svoja stara mjesta u njemu i jače označilo svu njegovu bijedu i neveselost.

— Gle, koliki je gad! odjedared je uzviknuo otac, kao da se nečemu čudi, i skočio sa stolca Pušku je držao objema rukama.

— Ne ljuti se, molim te, na nj! tiho je zamolila majka, koja je još svejednako stajala kraj štednjaka zaokupljena svojim poslom. Mislila je, da se to otac na mene ljuti.

— Ah, ne mislim ja na njega! Evo gle, dodji bliže, da vidiš! I kad se majka primaknula prozoru s protivne strane, ispod jedne rupe, po kojoj je palo nešto sunčanoga svijetla, provukao se golem siv parcov.

— Ah! zgadilo se mojoj materi, koja se neobično plašila parcova i miševa.

— Je li, koliki je? Kao tele! doda otac i podje k ormaru. Izvadi kutiju naboja i nabije pušku.

— Kuda ćeš? prigušeno je upitala majka.

— Idem da vidim, kako umijem gadjati! dodao je otac i izišao u dvorište. Parcova je začas kao nestalo. Iza jedne zidane izbočine, što je stajala upravo nasuprot rupe, iz koje je parcov bio izašao, postavi se otac i gotovo upornom odlukom stane čekati parcova, kad će ponovo iz rupe.

I dok je on tako iza zida čekao, iz pokrajne ulice, kojom protječe potok, otisnulo se dvoje nestašne djece uz smijeh i vrisak. To je nas dvoje, moja starija sestra i ja, potrčalo kući. Kao za okladu natjecasmo se, tko će prije. Sestra je moja umjela dobro trčati i ja sam je jedva stizavao. Na zavoju u našu ulicu omače mi se pored toga noga i ja se nadjoh na zemlji. Dok sam se snašao, razabrao i podigao, sestra mi se već s podaljega slatko smijala.

— Haj, braco, braco, potrči, potrči samo! rugala mi se.

— Stići ću ja tebe! Ne ćeš mi pobjeći! viknuh.

— Pa i ne bježim, tek ne dam, da me stigneš! vratila mi je grožnju šalom i u isti čas potrčala dalje. Njene plave pletenice udarale je po ledjima, kao da je bičevi tjeraju naprijed. I kad sam utrčao u dvorište, ona je bila gotovo već usred dvorišta. Otac je iza zida nikako nije mogao opaziti. Uto parcov pomoli glavu, pruži gotovo polovicu tijela iz rupe, kao da ga radoznalost natjerala, da vidi, tko je utrčao u dvorište. Puška planu.

— Paula! Dijete moje! viknuo je otac iza zida, odbacio pušku i potrčao u sredinu dvorišta. Draga, nesrećna moja sestrica ležala je tu nepomično. Iz glave, ispod guste njezine kose probijala je krv. Krupne se modre oči zaklopiše, kao da se stide pogledati u modro, vedro nebo, a obrazi joj posve poblijediše. Istrčala je majčica i susjedi i susjedice. Čitava kuća. Plač, jauk, očaj miješahu se sa savjetovanjem i uputama.

— Živa je! Diše! čuo sam u svemu, kako je netko rekao, a onda mi se smuči, zamagli i ja padoh u nesvijest.

Sat, pola sata poslije odvezoše dragu sestricu u bolnicu. Hoće li iz nje živa, jedva je tko vjerovao.

Otac se još isto poslijepodne prijavio sudu. Nesrećnika nijesu zatvorili; no on bi se još taj dan bio ubio, da nije majčica oprezno sakrila pušku i naboje.

U našoj je siromašnoj porodici zavladala teška tuga. Neki tjeskoban strah uvukao se u sve nas i mi smo svi strepili pred jednom još težom nesrećom, koja ima da nas snadje. Majka je neprestano plakala, otac je postao mrk, šutljiv i očajan, a mi djeca jedva smo se glasnije ozivali u kući.

Sve je to iščeznulo, kad nam se sestrica Paula nakon dva mjeseca bolovanja ipak zdrava povratila kući.

Otac je po nedjeljama onda i dalje sjedio kraj prozora, ali u drugom poslu. Čitao je svete knjige, kao da u njima traži još uvijek mira, utjehe i oproštenja.

Mjesto, gdje je nekoć visjela puška, prekrio je povelikom slikom, koja prikazuje, kako skršen starac sjedi pokraj odra svojega djeteta.

Čemu baš tom slikom, ni danas ne mogu da se domislim, ali mi je posve jasno, zašto odonda više nikad nije puške bilo u našoj kući i zašto ja ne volim takva oružja u svojoj blizini.

JUTRA.

DRAGUTIN M. DOMJANIĆ.

Jutra, vi jutra bez radosti,
Puna još noćne strave,
Kuda su želje mi nestale
U te daljine plave?
Kuda metulji, što lijetahu
Šari niz gredice parka,
Ruže ko krv moja rumene,
Žarče od plamena žarka?

Jutra, vi rosna, još dršćete
S cjelova noći i strasti,
Sipate zlato po ružama,
Koje će danas tek cvasti,
Uvijek ste ista i blistava,
Radosti puna za druge,
Zašto moj pogled se smutio,
Gleda vas pune tuge?

Suncem mi srce vi ogrijete,
Rosom probudite zjene,
Da bar jedamput još procvate
Život, bez svrhe što vene.
Dajte mi bezbrižnost djeteta,
Ptice, što kliče i poje,
Jutra, vi plava i beskrajna,
Dajte mi radosti svoje!

EVGENIJE OŊEGIN.

ROMAN U STIHOVIMA OD ALEKSANDRA S. PUŠKINA. PRIREDIO LJ. KRAJAČIĆ.

1826. god. reče car Nikola I. Pavlović grofu Bludovu: „Jutros sam govorio s najznamenitijim čovjekom u Rusiji“. Bilo je to odmah poslije razgovora s Puškinom, kojemu je onda bilo jedva 27 godina. Aleksandar S. Puškin, najveći ruski pjesnik, i kako car reče „najznamenitiji čovjek u Rusiji“, rodio se 26. svibnja 1799. god. u Moskvi. Otac njegov Sergije Ljvović Puškin bijaše gardijski kapetan-poručnik, potomak stare plemićke ruske porodice, dok mu je majka bila porijetlom iz Afrike. Njezin je pradjed Abraham Petrović Hanibal bio rodom iz Afrike. Njemu posveti Puškin svoj historijski roman „Arapin Petra Velikoga“. Mladost je svoju proživio Puškin u svoje bake Marije Alekseјevne Hanibal i stare svoje dadilje Arine Rodionovne, koja svojim velikim pripovjedalačkim daром i bogatim poznavanjem narodnih priča i bajki u njemu zarana probudi pjesnika. Puškin već u 10. godini pjeva francuskim jezikom, koji je onda bolje poznavao od ruskoga. 1811. god. ode u carskojeselski licej i bijaše između trinaesторice drugova najživlji i najdarovitiji. Prvu rusku pjesmu posveti svojoj sestri, a prva mu pjesma bude štampana 1814. u „Vjesniku Evrope“. Svršivši licej stupi u carsku gardu i stade provoditi buran život, ali literature ne zaborави. 1820. god. izađe mu prva pjesma „Ruslan i Ljudmila“, a onda redom pjesma za pjesmom. Prva poglavlja „Evgenija Oњegina“ napisa 1823., a kad ga radi prepirke s grofom Voroncovim daде car zatočiti u selo Mihajlovsko u Pskovskoj guberniji, napisa i opet uz ostale pjesme nekolico poglavlja „Evgenija Oњegina“. Posredovanjem nekih prijatelja dočepa se opet 1826 god. slobode i odonda počinju najplodnije godine njegova književnoga rada. 1831. god. dovrši roman u stihovima „Evgenije Oњegin“, za koji je sam je dnom zgodom napisao, da ga valjda nikada ne će svr šiti. Nije pri tom ni slutio, kolико će ovim r manom proslaviti svoje ime!

Iste te godine oženi se s N. N. Gončarovo i još se većom ljubavi preda literaturi. U to vr jeme pada i njegov roman „Kapetanova kći“ i „H storija bune Pugačevljeve“ i bezbroj pjesama. 18 god. poče izdavati „Sovremenik“, u kojemu je najve pažnju navraćao književnoj kritici. U svome n ljepšem romantičnom romanu „Evgeniju Oњegi opisujući tragičnu smrt mekanog pjesnika i mantičnog trubadura Lenskoga, kao da je naslut prorekao svoj žalostan svršetak života. Dne siječnja 1837. god. radi žene pozove na dvoboj pištolje baruna Dantesa de Hekerena, sina ho

дијскога посланика у Москви. Дантес га смртно рани и он исти дан умре. Дне 5. вељаче исте године покопаше га у Светогорском Успенском манастиру, четири врсте далеко од Михајловскога.

Н. А. Жуковскиј писао је након трагичне смрти великога пјесника: „Русија је изгубила у њему свога најмилијег националнога пјесника. Пропао је у онај час, кад се његов развој довршио: пропао је стигнувши к оној мети, на којој се душа наша опрашта с кипућом, гдјекад несрећеном силом младости, што је пресваја гениј, и подаје више мирној, већма образованој сили зреле мужевности, која је исто тако свјежа као и прва, можда не толико импулзивна, али већма стваралачка. Коме из рускога народа у поводу његове смрти није закрварило срце?“

Уистину, Русија је 29. сијечња 1837. много изгубила!

Глава I.

Иза кратка увода у стиховани роман, писан строго у духу романтике, која у Пушкиново доба доминира у свјетској књижевности, пјесник нам приказује својега јунака. Дознајемо, да се:

Евгеније Оњегин родио на Невској обали. Родитељи бијаху му у вријеме рођења и првога одгајања богати, па је дјечак имао и дадиљу и учитеље, но родитељи се сами за његов одгој мало бринули. Отац је трошио више, неголи је дотјецало, па се тако задужио и по смрти његовој оста Оњегин сирота. Нагрнуше вјеровници и разграбише сву преосталу имовину, а осамнаестогодишњи Оњегин нађе се без крова. Сит живота и презасићен свим земаљским ужицима ипак у несрећи својој не кидиса живот и потпуно се препусти судбини. Као да је наслућивао скору смрт остарјела и богата стрица. И уистину стриц доскора умре а Оњегин оста универзални баштиник његова имутка. Остави градску вреву, похита на стричево добро, затече стрица мртва, опоја га и оплаче, па се смири у новоме положају. Но закратко. Трећи дан поново се у њему пробуди стара досада. Сеоски мир и чудно самотовање једнако му нијесу пријали, како му и сва градска бука и раскошне забаве не бијаху више угодне:

„јер плам угасну у њем рано
и свијета му досади сјај!
Љепотице тек часком само
бијаху за њ живота рај!
Њег' уби мијене бескрај дуг
и досади му сваки друг,
кад не би мого у усхиту
и бифстек и штрасбуршку питу
зал'јевати пјенушцем врелим!
и бити вазда јетке воље
кад снашле би га главобоље!
Па опет, тај угурсус вељи
завоље ко за пуки хир
и цуру, сабљу, каламир!“

Глава II.

„Хај село, у ком живјет стаде
Евгениј наш, бје диван крај,
у њему меки сањар знаде
проћутјет небо, саздат рај!
Над ријеком ту се у самини
двор красан диже! Бријег му чини
од вјетрова штит! Расцватено
пред њиме шареп-цвијеће ено
свуд мири пољем сунчаним;
док свуд су села растресла се,
по пашњацима стадо пасе,
а закуцима сјенатим
у тиху парку мрк хлад пада,
ту дом је мрачнијех Дријада“.

Овом фином поезијом, пуном припросте природне идиле, црта Пушкин ново Оњегиново огњиште, у коме се ненадано сусреше топла поезија природе и суха досада човјека сита живота. Оњегин готово не излази, а колико и изађе међу сусједну властелу, досади му брзо њихово друштво. Држе га дивљаком, он не мари. Самотује, кад ли се одједаред у село врати из туђине млади племић Владимир Ленскиј. Сањар, чист романтик, који се заноси за Кантовом филозофијом, Гетеовом и Шилеровом поезијом, а уљуљава у маштања и успомене на јужњачко небо. Поред свега заноси се за љепотицом Олгом Лариновом, својом сусједицом, коју је из дјетињства заволио, па му је ни далек свијет не избриса из душе. И њега сеоска властела не разумију. Једини му исправно завирује у душу Оњегин, па кад се састаше, убрзо се и спријатељише:

„Сусреше се: вал и камен,
пјесма, проза, лед и пламен!“

Дугим шетњама обојица проводе дане, а Ленскиј за ових шетња искрено открива своју душу Оњегину, који сухоћом гледања на свијет не ће да разбија сањарење Ленскога. Под мрак Ленскиј одилази Олги Лариновој, која живи заједно с мајком удовицом и сестром Татјаном. Отац њихов Димитрије Ларин бијаше бригадир и Ленскога завоље, док је још био дијете тај садашњи штователь Олгин. Олга је љепотица, жустра и сигурна темперамента, а Татјана, сестра јој, сањарка, права пјесничка нарав; воли тишину и самоћу, романе и самотничко маштање. Читаве дане гледа кроз прозор, све о нечему снатри, а у друштву је плашљива попут кошуте.

Глава III.

Оњегин у почетку не може разумјети Ленскога и његову љубав. Послије, након неких открића, што му их учини Ленскиј о дому удовице Ларинове, и сам зажели, да се с том породицом упозна. Ленскиј га уводи у породицу а у кући скромне удовице особито му се свиђа Татјана. Сусједна властела убрзо опазише, куд се Оњегин свраћа, па буде шапутања и различнога коментирања. Татјана пак осјећа, како Оњегин у њеној души остави неки неизбрисив траг. У почетку она то себи не зна никако да протумачи; тек осјећање у њој бива све јасније, изразитије. У ње се рађа љубав. Свака њена мисао и у дану и

по ноћи намијењена је Оњегину. Кудгод се окрене, гдјегод се нађе сама, свагдје њега осјећа и о њему сањари. Мука је њена голема, па је пјесник дивно описује у ноћној сцени с некадашњом дадиљом:

Спаваш ли? пита дадиља —
„Не спавам, ноћ ме гуши сива,
отвори прозор и ту сједи!“
Што Тањо? „Досадно ми бива
па о старини ми бесједи!“
О чему Тањо? Некоћ мала,
ја много причати сам знала
из давних дана: о дусима,
о вјештицам, дјевојкам злима!
Сад Тањо на све ноћ је пала,
све мре, што ја сам некоћ знала!
Та младост прође, јад ме снађе
и уби! . . . „Добра моја нена
о младости ми причај рад'је,
и јеси л' била заљубљена!?“

А кад нена прича тешке дане својега дјевојаштва, гдје је силом удаше, Татјана се замишља и готово је не чује:

Гле, ти не слушаш моје приче!
„Ах, нено моја, тужно ми је
и срцу да од туге плаче!“
О дијете, тебе јад се таче,
од зла нек добри Бог те штити!
Што хоћеш, немој мени крити!?
Дај, да те светом кропим водом;
ти гориш сва . . . „Бол, мене, нена,
не мучи . . . тек сам заљубљена!“
Бог нек је драги дијете с тобом!...
И моли над њом тешком муком
и старачком је крсти руком.

Татјани је сваки дан све теже, све несносљивије, а кад Оњегин дуго не долази, она му пише дугачко, топло писмо; искрено му открива своју љубав и позива га, да их походи:

Ја пишем Вама, Боже прости!?
Зар знам, што ја Вам казат хтјех?
Не! Знам, тек до вас стоји дости,
да љубав Ваш ишиба смијех!
Но има л' у Вас самилости
за тежак ми и голем јад,
Ви не ћете ме презрет' тад!
Да шутим, ум ми савјет даде,
И вјерујте ми: патња тијек
за Вас би ост'о тајном вијек,
да бје ми дан и трачак наде,
те недјељно ћу један час
у дому нашем видјет Вас,
па слушат ријеч Вам пуну снова
и сања! Онда ноћу дугом,
на дану ни о чему другом
до састанка нам, снатрит, нова!
Но, кажу, свијет Вам није драг
и досада Вас свуда гони!
А ми . . . У нас је живот благ
и много смо Вам, много склони!
Ох, чему дођосте до нас?
На селу, свијету свем' далеко
ја никад не бих знала Вас,
па живот би ми мирно тек'о.
Хај, душе моје чувства биједна,
та, како ли бих стишат знала?
Нашавши себи друга вриједна,
ја била бих му жена чедна,
ко мајка сва бих срећом сјала!
А другом ником између људи
ја не бих дала срца свог!
Мој удес тако ми досуди . . .
Ја Твоја сам — то хоће Вог!
Мој живот бје ко залог само
за сусретај ми први Твој!
Ја знам, тă Бог Те посла амо,
да будеш вјерни чувар мој!
Сред својих ја Те гледах сања!
Већ онда бјеше мени драг!
Твој кињио ме поглед благ;
у души глас ми Твој озвања
већ давна . . . То тек нијесу сни!
Да ти си прави, ја сам знала
чим стидом сва сам уздрхтала
шапћући: „Гле, та то си Ти!“
Зар не? Ријеч Твоја звечат стала
у мени, кад на саму бјех;
кад убоге сам даривала,
и молитвицом мирит знала
свог тужног срца тужан смијех!
Зар нијеси, гле, у часу томе
сав диван у витештву своме
преда мном искрснуо Ти,
и узглавље ми њежно тако
и шаптао ми подједнако,
да љубави су слатки сни?!
Хај, тко си? Штит живота мога,
ил' ђаво, ил' доброта Бога?
Нек сумња ми се стијене сруше;
та можда све је занос луд
и варка моје болне душе,
док удес тежи суди суд!
Па, како било! Судбу моју
сву предајем у вољу Твоју!
Пред Тобом, драги, плачем гле,
и просим Твоје заштите!
Разумиј, ја сам биједан створ,
ког нитко схваћат није знао!
Дух у мене је малаксао
па гинем као рањен бор!
И молбу имам само једну:
сан срца мог ускриси дај,
ил' грубо лажни разби рај
и презиром ме скрши биједну! . . .
Ја сврших!... Вашу ћутим власт...
и стидом, страхом трне тијело...
Но залог ми је Ваша част
Њој биће вјерује ми цијело . . .

А кад се Оњегин одазиве позиву, Татјана узрујана под мрак бјежи у алеју покрај језера и на извору спушта се на стубу. Прислушкује немирну срцу и веселој сељачкој пјесми. И кад се напокон одлучи и крене према дому, сусреће се с Оњегином у алеји. Стао је пред њу блиставих очију и сличан сабласној сјени.

Глава IV.

Оњегин, осврћући се на Татјанино писмо искрено јој открива своје душевно расположење; при-

знаје јој, да је у њему побудила много поштовања, али женом му не би никад могла да буде, јер природа је његова такова, да ничему трајно не воли. Брак њихов била би само несрећа њезина. Искрена исповијест Оњегинова посве промијени Татјану. Пропада с туге и љубавне боли. За њу као да је живот, који јој се тако рекавши једва насмијао, заувијек угаснуо. Олга пак у то вријеме ужива прави рај. Она, и ако пјесама својега романтичног трубадура

у том му сни живота бјеже!
И лагано се посве њима
у љетним приучаје днима,
те заборави тако теже!
За град и смијех другова стари'
у тој самоћи и не мари!

А кад у тој љетној потпуној разбибриги дочека хладни новембар, кад, како пјесник дивно вели:

Под маглом свиће зора хладном
на њиви шути рад и хук;

Споменик Пушкину у Петрограду.

не разумије, ипак ужива срећу и спрема се за вјенчање, које ће се зимус обавити. А Оњегин?

Оњегин ко анахорета
сред жарка одилази љета
уз корак лак за ране зоре
до брзе ријеке подно горе,
па ту ко Хјилнар, пјевач давни,
Хелеспонт свој преплива славни . . .
Та шетње, књиге, сни дубоки
и жубор воде, шумске сјене
и поглед цуре црнооки,
па цјелов свјеж са усне њене,
и ватрен коњ на уздам чврстим,
и објед с јелом разноврсним,
у стаклености свијетла вина,
мир, сан, самоћа и тишина —

са вучицом се својом гладном
запутио на цесту вук;
коњ путни дашће, осјећа га,
у страху путник и без трага
уз гору витла брже боље;
о зори пастир још у поље
из окола не гони благо
а подневни кад куцне час
не зове благо рога глас;
пјевуцка, преде дјевче драго
у кућици, крај дјевојчета
луч, зимских ноћи друг, пуцкета . . .

онда се Оњегин увлачи у своју собу. Спава, једе, биљари, чита, а увече долази Ленскиј, па обојица приповиједају о Олги и Татјани! И једне такве вечери испоручи Ленскиј Оњегину, да га у суботу по-

зивају Ларинови увече у госте, јер је Татјанин год. Оњегин се одазивље.

Глава V.

Пјесник с много припросте поезије пуне народних мотива, који провијавају читав његов роман, описује понајприво долазак зиме, које дуго није било, па онда први снијег, живот сељака, а онда се враћа Татјани. Открива нам једну нову црту у њену значају. Дознајемо, да је сујевјерна, јер вјерује у карте, у гатке, сне и помњиво листа сановник, па пред празник лијева олово. И чудном догађају, што јој се једне ноћи приснио, тражи рјешења у сановнику.

Снило јој се, како је газила сњежним пољанама, кад испод једне гомиле снијега искочи медвјед, па јој протегне своју шапу, да јој помогне проћи преко једнога поточића. Татјана је помоћ прихватила, а медвјед је почео слиједити. Татјана је корацима убрзала, али медвјед је једнако брзо слиједи. Она у шуму, медвјед за њом. Умори се, паде у снијег, но медвјед је диже и носи. Татјана готово не дише, а медвјед је све носи шумском стазом. У дому свога кума одложи је и нестане га. Снашавши се Татјана огледа се, а то око ње бука, шум, игра, а за столом све звијер до звијери. Међу њима Оњегин и његова се заповијест слуша. Татјани је ужасно, хоће да бјежи, али јој не да Евгеније. Сву је чудну чељад отјерао и остао сам с Татјаном. Међутим однекуда долазе Олга и Ленскиј. Евгеније се мршти, пали и шиба обоје страшним погледима и најзад тргне нож и убија Ленскога. Татјана се уз крик буди. —

Дође и дан Татјанина имендана. У дому Лариновнх скупљају се сусједна властела, рођаци, знанци и пријатељи. Има и глазба, да госте позабави плесом. Кад буде све за столом код прве чаше чаја, улазе Ленскиј и Оњегин. Татјана дршће. Оњегин јој сједа сучелице, а Ленскиј насупрот своје вјеренице Олге. Глазба засвира. Плесна игра почиње. Оњегин не игра с Татјаном, него с Олгом. Пустопашно дјевојче у њему побуди угаслу младост и оживи стара трубадура. Ленскога то узнемирује. Заокупља га љубомор. Не може да то мирно издржи. Мрзи Оњегина, оставља озлојеђен дворану и из те тешке ситуације види једини излаз у двобоју с Оњегином.

Глава VI.

Недалеко добра, на којему живи Ленскиј, смирио се некадашњи знаменити кавгаджија Зарјецкиј. Раном зором Ленскиј шаље Зарјецкога Оњегину с писмом, у коме га позива на двобој Оњегин и не промишљавајући много изазов прихваћа. Двобој се има идуће јутро да обави иза сеоскога млина. Читав дан Ленскиј огледава оружје, мисли на Олгу и под мрак одлази до ње. Олга га љубазно и ванредно нежно прима, а у њему се стаде будити немир, кајање за све, што је у првоме бијесу починио. Но само час. Он Оњегину ипак не вјерује и кад се ноћу враћа дому своме, чудан се немир и црне слутње слегоше у душу његову. Не може да усне; сједа за стол и пише писмо, уједно посљедње своје писмо у стиховима, своју предсмртну пјесму Олги:

. . . Та куд ме, куд ме одбјегосте
ви златни часи младости!
Хеј, што ми носи данак нови?
Том ум се никад мој не дови,
јер тајне његве чува мрак,
судбине закон, печат јак!
Но паднем ли од смртна зрна
ил' оно смјер промјери свој,
на свем ти хвала, Боже мој!
Мој мир убија слутња црна.
Тек дан и ноћ са сталним тијеком
благословљени нек су вијеком! . . .

Кад јутром звијезда ће да сине
и сунца свилен јави трак,
а мене можда гробне тмине
и вјечне смрти скрије мрак,
и пјеснички ми кратки вијек
прогута Лете спори тијек,
а заборави сав ме свијет,
ти, љубо, хоћеш ли ми хтјет
са сузом бар оплакат гроб
и признат, да те љубљах ето;
све дадох ти, што бје ми свето
и срцу бјех ти вјеран роб!?
Ох, дивна душо дођиде;
ја твој сам друг, ти мени све!

Евгеније је много мирнији. Стари, искусни борац с досадом у души мирно спава и кад јутром сунце високо поскочи, диже се, тромо се спрема и одлази на уречено мјесто. Некадашњи добри пријатељи стоје као непријатељи. Оњегин је миран, хладнокрван, али Ленскиј у души кипи мржњом и осветом. Одмјерише даљине, свукоше капуте и натегоше орозе на пиштољама. Ленскиј помњиво гађа, али не доспије да одапне, јер први пуца Оњегин. Иза млина, на сунчану дану одјекне хитац и један млад и идеалан, сањарски живот угасну, како вене на сунцу покошен цвијет. Ленскиј је заувијек занијемио! —

Глава VII.

Након прекрасне пјесме пролећу, што се буди и туробним осјећајима испуњава душу пјесникову, јер „у души његовој све већ давно и мртво је, и све је тавно!“, води нас пјесник до гроба Владимира Ленскога — —

Мед горе хајд' што полукругом
се нижу, и гдје поток вити
у вијугању зелен-лугом
и шумом липâ к ријецн хити;
гдје славуљ пјесме умиљате
сву склада ноћ, гдје шипак цвате
и жубор врела глас се чује —
надгробни камен дигнут ту је
у хладу двију старих бреза,
па путнику на ум дозива:

„Владимир Ленскиј ту почива
ком' двобој жићу нит пререза
у љету том у доби тој!
О снивај ми пјевачу мој!“

И док Ленскиј мирно почива, у дому удовице Ларинове теку тужни дани. Олга је одселила из куће родитељске. Татјана је нујна, јер срце њено још свеједнако чезне за Оњегином и никад га више ие ће ваљда видјети, јер он је далеко, далеко. И док Татјана Оњегина никако не може да заборави, Ленскога се више готово нитко и не спомиње. Татјана не може да се одрва својој чежњи. Зна, да Оњегина не ће наћи; али она ипак једно вече отрчи на имање Евгенијево. Пролази одајама; стара Оњегинова дворкиња Анисја води је и сваку јој ситницу тумачи, која је у ускоj свези с драгим господаром. Сваки дан одлази Татјана јутром у Евгенијев дом, па у његову кабинету просједи нијема сате и сате. А у дому њену држе се вијећа, што и како да се с њом учини. Напокон мајка одлучи, да се пред зиму пресели у Москву. Татјани се срце цијепа код те помисли и она се с природом око себе нежно опрашта:

„Ој, због̃ом тихе ви долине,
ви модре, горске ми висине
и шумâ ваших све љепоте!
Ој, због̃ом неба ми красоте!
Ој, због̃ом сав чар твој, природо,
јер ваш ће ми замијенит рај
живота градског лажни сјај!
Ој, због̃ом дивна ми слободо!
Куд, чему ћу усусрет ја?
То тек ми усуд тежак зна!“

Читаво љето разговара с дрвећем као са старим знанцима својим лутајући шумама, а кад стиже прва зима, пресели с мајком у Москву к некој тетки, коју већ четири године убија сушица. Пазе је, милују, уводе у друштва, сјајне плесове, али све то Татјану незнатно занима. Њезине су мисли непрестано у њену селу, у пољима и шумама, а срце код Оњегина, којега никако не може да заборави.

Глава VIII.

Пјесник се понајпрво сјећа својега лицејског живота и оних дана, кад га у њему походи његова вила пјесникиња. Онда су у духу пролазили Кавказом и другим странама, а послије је он поведе у отмјено салонско друштво. И у томе снатрењу једнога дана одоше на неки дворјански плес, и ту нађу Оњегина. Послије како је убио Ленскога, до своје двадесет и шесте године, оставивши своје имање лутао је свијетом изгубивши сваки осјећај за живот и мислећи једино на Татјану. И тако готово посве случајно паде на тај плес и ту га судбина након дугога времена поново срете с Татјаном. Била је удата за кнеза, старога знанца Оњегинова, који му је и прикаже.

Занимљива, укусно одјевена и наоко хладна Татјана посве мирно пружи руку Оњегину; као да се никад нијесу познавали. Притворила је своје дубоко узбуђење. Као да то није она иста Татјана, која му је тако искрено некоћ у своме писму открила љубав. Смућен одилази Оњегин кући, готово читаве ноћи не спава, а идуће јутро донесе му слуга писмо, у ком га муж Татјанин позива на вечеру Оњегин једва дочека вече. Сва московска елита долази па вечеру, но нитко од њих не приклони себи Оњегинове пажње. Читаво вече сврађа је само Татјани. И одонда не може да из душе истисне Татјане. Врућа дјетиња љубав побуди се у њему. Не може да одоли својој љубави и под утјецајем врелих осјећаја пише Татјани писмо пуно искрене исповијести, непатворене топлине и нежне љубави. Фином поезијом црта ту Пушкин муке човјека, коме је ипак једаред божански осјећај откравио лед са срца и потјерао крв жилама. И писмо је слиједило за писмом, без успјеха, Татјана није одговарала; што више, једноћ се сусреше, но она се учини, да га и не види. Очај га поново приведе читању. Читао је, али мисли његове бијаху далеко. Тако прође зима. Оњегин једнога дана уђе у дворе Татјане и нађе је, гдје над његовим писмом плаче. Оњегин јој се баци пред ноге, но Татјана се за час снађе и разјасни се. Рекла му је:

„Доста! Устаните! Морам
мирно да вам све објасним!
Оњегине, јасан је л' вам час
у парку кад судбина нас
сукоби? Тада миром часним
ваш пријекор чух сва сломљена!
Сад ред је, да говорим ја!“

Предбацила му је, како у младости својој није њена љубав код њега нашла разумијевања; како је онда није љубио. Данас би љубав његова њу могла само да срамоти. Што га дакле донијe овамо? Татјана би данас сав свој сјајни живот жртвовала за некадашње село, у коме је први пут угледала њега, јер јој је онда права срећа била тако близу. Но све је то данас немогуће. Судбина је друкчије одредила. Она је удата и заклиње га, да је остави с мужем. Она, истина, љуби и данас Оњегина, али мужу ће своме до смрти остати вјерна.

Рекавши то удаљи се и остави Оњегина сама. О даљној судбини Евгенија Оњегина пјесник не говори, већ свршава свој роман, те моли читатеља, да се с њим — пјесником — дочитавши роман пријатељски опрости.

* * *

То је укратко садржај овога прелијепога и класичног Пушкинова романа у стиховима, чисто романтичке архитектонике и строго народнога језичног руха. Колико значење имаде сам Пушкип као пјесник у рускоj литератури, и од какве је големе важности и значајности његов Евгеније Оњегин у рускоj књижевности, изложит ће се идући пут.

JESEN.

DAVORIN M. ROBOTIĆ.

I.

U grmu borovke
Bobulja se ruji,
Pa grmlje ko zreo
Sad vonja vrt.
U lugu se spleo
— A sličan je guji —
Niz gusta bršljana
O borov rt,
Dok tamne bobulje
Trepte mu po strani.
Sad miriše dunja
Što zri.
Na starom bagremu
Čahure sad vise,
Na ružinoj grani
Gle šipka tri.

U sunčevu zlatu
Visoki borovi
Češere si miju
I tanan vrh;
Niz raspuklu koru
Sada smolu liju,
Što medju čvorovi
Nagli je prenu srh.
U krošnji visokoj
Na stoljetnom hrastu
Pod kapicom sivom
Trepeće žir;
Dok starom pod šljivom
U bujnome rastu
Sestrica mu lijeska
Zadnji slavi pir...

Već sve je sazrelo:
Trn, kupina, glog;
A krošnje izvezle
Sa nitima zlatnim
Skute plašta svog.

Daruje Jeseni
Sad priroda cijela
Milje ploda svog.

II.

Niz duge proplanke
Sve osute lišćem
I sazrelim plodom
— Iz kojeg cijedi se
Medeni sok —
Sad Jesen prolazi
U krajeve druge,
A brz joj je krok.

Ja usne si grčim
Zbog teške tuge
Što dade Jeseni
Darove narav sva.
Tek moja jalova
Zgažena i siva
Ostala je njiva.
— Na oltar Jeseni
Što ću metnut ja?...

MALI KRALJ.

ROMAN IZ DOBA VELIKE REVOLUCIJE. NAPISALI PAUL I VICTOR MARGUERITTE.

S franceskoga prevodi D. ĆEPULIĆ.

I.

Le Roi est mort, vive le roi![1])

Sa zebnjom se probudio Pariz jutra 21. januara 1793. godine i osjećao se vrlo nevoljko. Na uglovima ulica tmurno su bubnjevi zazivali na okup, dok su još sve četvrti gradske bile zaronjene u nejasnu sjenu i ledenu maglu.

Posvuda se vidjelo, kako iz kuća izlaze ljudi. I sve šapću, a žene šute. Nekoji su bili naoružani puškama i kratkim kopljima. Ti su išli na mjesta, koja su bila već odredjena za sakupljanje pojedinih od četrdeset i osam gradskih sekcija.

Neki su bili obučeni u gradjansko odijelo i stupali gledajući uokolo na sve strane i ne prozborivši ni riječi. Mislili su samo sa strahom i žalošću na ono, što ima da se zbude.

Jer prekjuče je Narodna Skupština odglasala kraljevu smrt, a jučer je zabacila njegovu molbu, da mu se smrt odgodi. I tako će domala na trgu Revolucije[2]) biti odrubljena glava kralju Luju XVI.

— Hej, gradjanine, velikog li dana, gdje pogibe tiranin! Svi tirani tako poginuli!... Šta oklijevaš? Zijaj: Smrt tiraninu!

Onaj, na koga se tim riječima jedan bjesomučni revolucionarac obratio pograbivši ga za rame, bio je još mlad čovjek od neko tridesetak godina. Plavokos, sivih očiju, orlovskog profila. On odvrati dosta tihim glasom:

— Da, da! Smrt tiranima!... i baci pogled pun

mržnje na patriota, koji se udaljio smijući se grohotom. Patriot zatim dostigne svoju četu, koja je zapremala ulicu u svoj njenoj širini. Jedno grlo zaurla:

Dansons la carmagnole,
Vive le son
Vive le son
Du canon![3])

i svi prihvatiše i punim grlom zapjevaše karmanjolku[4]). Teške cipele udarahu o blatan tarac. Pod blatnim bluzama vidjele se široke rutave grudi. Na koljenima poderanih hlača bile su luknje. Pravi sankiloti.[5])

Kad su bili već pred njim, nepoznati onaj čovjek opazi izmedju dviju kuća jednu usku ulicu i jurne hitro onamo. Bio je srednjeg stasa, suh i gipkih kretnja, što odavahu rijetku jačinu.

—Divljaci! promrmlja i opipa pri tom kundak svoje pištolje, što je nošaše u žepu. Vama se hoće posvećene glave Kraljeve. Još ona nije u vašim rukama.

Hitro baci pogled i orijentira se. Onuda će moći doći u ulicu Ours, pa onda u ulicu St. Denis... Urotnici su imali da se sastanu na uglu ulice Lune, na onom mjestu, gdje je bulevar Bonne Nouvelle tvorio kao malo brdo, jer još onda nije bio poravnan. Išao je odmjerenim korakom poput svakog gradjanina, koga je sreo. Ali kad je ulica bila pusta, onda je trčao iz svih sila.

Bio je to Louis-Ernest-Hyacinthe d'Aigrefeuille, marquis de Royaumont, obično zvan Air-du-Bois, kakvim su ga nadimkom okrstili ustaše iz Vendée.[6]) Air-du-Bois je išao na ugovoreno mjesto sastanka.

Tu se imalo naći na okupu više od 500 rojalista[7]), a vodja je čitave urote bio baron de Batz, gaskonjski plemić, nedavni poslanik na Ustavotvornoj Skupštini.[8])

Air-du-Bois stigao je upravo na ugao ulice Lune, gdje se već gurala rulja. Popeo se na ugaoni kamen, te je mogao vidjeti sve to komešanje ljudsko, cestu praznu izmedju dvostruke ograde narodnih gardista, koji su nepomično stajali u četiri reda s puškom pri nozi ili su medjusobno čavrljali poduprvši se o koplja. Sadnä je imala da stigne kočija s kraljem okruženim svojom posljednjom pratnjom.

Air-du-Bois je motrio, ne bi li prepoznao nekoje od vjernih njihovoj stvari, i čudio se, kad nije iznašao do trojicu ili četvoricu, koji su se gubili u bujici puka. Gdje su dakle svi ostali drugovi? Tek je vidio na drugom kraju bulevara de Batza, koji je stajao na pragu jedne kuće, što se istom gradila, i s njime dva njegova poručnika. Nemirno se medjusobno pogledaše.

Iznenada se mnoštvo uskomeša. Glave se okrenuše prema slobodnoj sredini ceste, a iz daljine se začu buka bubnjeva, što su bili u kraljevoj pratnji, dolazeći sa strane Templea.[9])

Air-du-Bois zadrhta. Netko ga prihvati za ruku i stisne mu je snažno. Okrene se i nije mogao da zataji svog iznenadjenja: Henri de Lartige! Gotovo da ga nije bilo moguće raspoznati, jer je imao čupavu crnu periku i pleteni radnički kaput. Da, to je bio doista on! Malen, krupan, crnih, dobroćudnih očiju. Ali kako je bio blijed!

Air-du-Bois nasluti pogibao: mislio je, da će sada saznati nešto tragično... No pošto su ih okruživala sama mrka lica, on ušuti.

— Evo već početka povorke! zaviče pred njima jedna piljarica, koja se vrtljela u prvom redu kao na kakvoj predstavi.

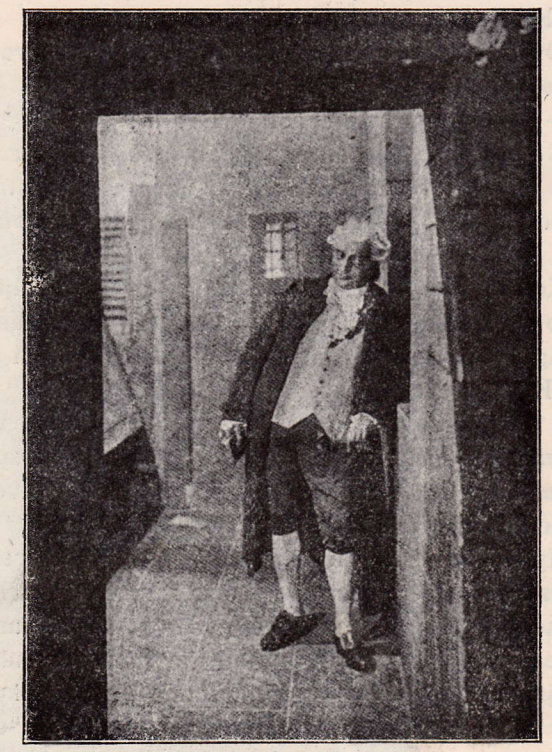

Ljudevit XVI. utamničen u kuli Templea. (Vidi bilješku 9.)

I bila je to bogme predstava!... Takova predstava, da se još nitko nije mogao pohvaliti, da ju je vidio.

Šutke su svi gledali. Hyacinthe d'Aigrefeuille i Henri de Lartige stiskahu si još uvijek ruke žestoko. Vandejcu[10]) se činilo, da ga prsti njegova prijatelja, koji se grčevito držahu njegovih, zadržavaju na rubu ponora.

— Ne miči se, molio ga je Henri de Lartige. Iskoristio je momenat, kad se pažnja sviju svrnula na praznu sredinu ceste, kuda je imala da dodje smrt, kad su dakle njihovi susjedi bili od njih odvratili pažnju.

Još samo nekoliko minuta. I odbit će ura...

U tamnoj magli najprije se razaznavahu konjanički gensdarmesi, ukočeni na svojim malim konjima, koji su išli korakom u dobrom redu spustivši glave. Zatim su se kao iza kakva sivog zastora jav-

ljali grenadiri u zbijenim redovima. Njihovo bijelo bivolsko remenje i crvene perjanice talasale se turobno u tmurnom vazduhu. Napokon su došli topovi, što su se u dugom redu dva po dva idući drmali i ružili, a za njima su slijedili bubnjari i trubljači, koji su išli pred samim kolima.

Teška su to bila kola, zeleno oličena, sa zatvorenim vratima, koja su čuvali vojnici s nataknutim bodovima. Evo Kralja!... Kralj je bio unutra, a iza zamagljenih stakala kraljevo je srce kucalo od očekivanja.

Svuda je vladala šutnja. Sve je poklopila, kad iznenada zaori oštar krik. Strašnim svojim glasom Batz je sakupljao svoje ljude:

— Amo, Francuzi! Uz nas oni, koji hoće da spase Kralja!

Dva do tri drúga protisnuše se kroz zagradu svjetine i pojaviše se. Batz je neprestano vikao:

— Amo! amo! da spasimo Kralja!

Gomila je tek jedan čas ostala zbunjena, jer se gotovo u tren oka nagonskim zamahom ona postavi kao zid. Redovi se zbiju. Žandarska pričuva dotrči naglo.

Kad je u tom sukobu Batz vidio, da je osamljen, nestalo ga je. Grenadiri udariše u potjeru i isjekoše na pragu jedne kuće dvojicu od onih, što su htjeli da spase Kralja i što su okasnili u bijegu.

I kao da se nije ništa zbilo, teška su kola nepristupačna i mrka nastavila svoj put vozeći sporim korakom svog kraljevskog putnika ka krvavom cilju posljednjeg putovanja u nepoznati svijet.

Hyacinthe d'Aigrefeuille htio je na poziv barona de Batza da poleti. Usta se njegova bila već otvorila, da ponove poziv oslobodjenja... Ali se nokti Lartigeovi baš u taj čas zabodoše u njegovo meso. Hladna se volja odražavala na tvrdim crtama tog lica, koje je bilo inače obično sanjarsko i vrlo blago. Air-du-Bois mu preneražen dobaci pogled, koji je značio pitanje.

Henri de Lartige odvrati na dušak:

— Šuti, izgubljeni smo...

I koristeći se vikom sred panike i tim, što je val ljudski opadao, on povuče žestoko d'Aigrefeuillea i doda sijekući riječi:

— Podjimo!... Sve je otkriveno... Ne ćemo se valjda dati uzalud zaklati. Treba da sada mislimo na nju.

Ekstazom mu zasja lice, kad je izgovarao ovu jednostavna riječ: ona. Ona!... D'Aigrefeuille je razumio, tko je to... Kraljica! Na nju je mislio Lartige kao uvijek. Na nju samo, na Kraljicu!... I razljuti se na Lartigea i na njegov egoizam i ludovanje za Kraljicom. Air-du-Bois odmah je u tom prepoznao vječnu maniju svog prijatelja. Lartige se zvao »ljubavnikom Kraljičinim«. Tim su ga imenom krstili nekoć za ljepših dana, dana proboravljenih u Versaillesu i Trianonu![11])

D'Aigrefeuille je satrt slušao riječi o otkrivenju:

— Ušlo se u trag uroti!... Kako? — Šta ja znam, ali već za rana jutra bile su kod svake sumnjive kuće dva žandara... Da si spavao kod svoje kuće, ne bi te evo ovdje živa bilo... I da ja nisam imao toliko duha, da se sklonem u jednu mansardu sa otvorom na krov, vidiš, ja ne bih sada ćutio tvoju ruku u svojoj ruci. Ovako mi je taj užitak dan.

Ali Vandejac protestujući reče:

— Ta rulja, Henri, ti pasivni gledaoci... Svi ti Parižani, zar to dakle nema ni srca ni duše?!

— Vidi se, da dolaziš iz svoje Venedée! U redovima je bilo špijuna republikanskih komiteja... Svakom denuncijantu obećana je masna nagrada, a smrt onome, tko se gane. I tako dakle...

— Nitko se ne ganu! naruga se Air-du-Bois.

—... i ne će se ganuti! potvrdi gorko Lartige. Zakrenuše u ulicu Froid-Manteau. D'Aigrefeuille predloži:

— Pokušajmo stići na trg Revolucije. Tko zna, ne će li groza pred zločinom, što se sprema, uzbuniti čestite ljude... Onda...

— Pokušajmo, pristane Lartige, premda bez vjere... Ali tiho, znaš, ako ti je do ovoga stalo, i pri tom pokaže na glavu.

— Ti... reče d'Aigrefeuille. Ja svoju rado dajem u zamjenu za glavu svakog ubojice, koji me dirne...

— Nemoj tako. Takva glava ne bi naplatila snažne misli, što tu stanuje — pri tom pogleda prijatelja u čelo — ni te ruke — i pri tom mu je stisne blago.

— Strpljenja! Trebat ćemo te jošte.

I zakrenuše na uglu Državnog skladišta pokućtva. Stigli su na golemi trg. Nisko je nebo tištalo ogoljeno drveće, mrke mase Tuilerija[12]) i Champs-Elyséesa[13]) a s onu stranu Seine maglom zavite vrtove Palais-Bourbona.[14])

Stotine i stotine znatiželjnika pokrivale su stižući tužnim korakom golem prostor trga, usred kojeg se na praznini, ogradjenoj gustim redovima pješadije i konjice, dizala zlokobna makina.[15])

— Oh, je li to uopće samo moguće! reče d' Aigrefeuille zajecavši.

Mislio je na deset stoljeća slave i veličine. »I takav konac!« Ali jedan od njihovih susjeda ukori si ženu, što je uzdisala, i stane mrmljati:

— A krv našeg sina, nije li ona radi njega tekla na granici?

Neki se advokat naduvao malo dalje u jednoj grupi govoreći:

— Tudjinsko kopito gazi grudu Otadžbine. Dolje Debeli Luj, sukrivac tudjinskih provalnika! Živio nepovredivi Narod!

— Hajdemo, reče Lartige i odvuče mudro d' Aigrefeuillea sa sobom.

Turajući se i gurajući napokon stigoše nakon

pola sata do prvog reda, gdje su se skupili okolo stratišta ljudi, žene, starci, pače i djeca; svi oni, koje su tolika i tako različna čuvstva podilazila u ovaj čas.

Kao ono pred kratko vrijeme na bulevaru Bonne Nouvelle, tako su se sada ovdje osjećali zbunjeni, smrvljeni u valu ljudstva. Neka golema bezimena sila, pristajanje puka uza sve ovo, to je lomilo, mrvilo njihovu volju, nemoćnu i zdvojnu. S tajnim bijesom motrili su oni ta lica što mesožderska što preplašena, vesela ili ravnodušna.

— Nitko, nitko nije uz nas! uzdahnu d' Aigrefeuille šapćući u uho Lartigeu.

— Jeste ipak, promrmlja taj, samo gledaj: Montmolin.

— Ah, reče d'Aigrefeuille, zašto smo mi došli ovamo? i zgrči pesti... Zašto si učinio, da dodjem?

— Da se sjećamo... reče Lartige ozbiljnim glasom. Gledaj samo onamo, prijatelju! gledajmo dobro!...

Vanredna li prizora! Njega su oni morali da motre sve do u najtragičnije sitnice, da ga motre tako dobro, da se njime prožmu tako duboko, da nikada, nikada više ne uzmognu pomisliti na te nezaboravne vizije, a da im pri tom jeza straha i bune ne pokrene čitavim bićem sve dodna, a da im se ne ugasi pri samoj pomisli na taj dogadjaj svaki osjećaj milosrdja u srcima prema vremenu najgorih odmazda.

I zato su motrili, i oni su vidjeli. Vidjeli su,

Zakletva trojice prijatelja pod gijotinom.

Naslonjen na križa konju jednoga od onih žandara, što su činili ogradu, i nadvišujući sva čela naokolo svojom pudranom perikom negdašnje mode, jedan je čovjek ponosita a tužna izgleda i visoka stasa neprestano motrio rue Royale, odakle se korak po korak približavala povorka...

Lartige i d'Aigrefeuille osjetiše neku tužnu potporu u tom, što se tu nalazio još jedan vjeran i revan pristaša palog veličanstva, isto tako nemoćan, kao što su bili i oni.

Comte de Montmolin bio je uz de Batza, Lartigea i d'Aigrefeuillea jedan od zadnjih dvorjanika bijede, kao što je negda bio jedan od prvih braniča sretnijih dana.

Već sve jasnije ozvanjahu mrtvački bubnjevi u muklome ritmu. Prvi se konji u pratnji pojaviše na trgu.

kako kralj silazi sa zelenih kola s krajnjim negodovanjem i sporo. Bio je gologlav, imao je smedji kaput, bijeli prsluk, sive hlače i bijele čarape. Nikakovo uzbudjenje nije mu promijenilo izraza lica. Njegov ispovjednik abbé Edgeworth stajao je uza nj u jednostavnom crnom odijelu.

Budući da su bubnjevi neprestano udarali, kralj zaviče strašnim glasom:

— Ušutite!

Ali bubnjevi se samo za čas zaustaviše i začeše nanovo da udaraju. D'Aigrefeuille i Lartige vidješe tada, gdje je kralj prozborio zapanjen nekoliko naprasitih riječi, kao da se istom sada osjećao izgubljenim... Dakle se on još uvijek nadao?... Ah, proklete li nemoći!... Grozničavom rukom d' Aigrefeuille se hvatao za grudi... Bijes i iznenadjenje Kraljevo kidalo mu srce poput prijekora.

Sad se drama za d'Aigrefeuillea odigrala naglo i kao kroz težak mučan san. Ovako:

Luj XVI. odgurava krvnike, koji diraju njegovu haljinu, sam si razveže ovratnik i ogrlicu, i zgraža se, kad hoće da mu vežu ruke... Kratka borba, jer ispovjednikova riječ umiri kralja... Mučenik popusti, pruži ruke i šiju... Krvnik Samson ostriže mu vlasi...

Sve je dovršeno... On se penje strmim stubama, poduprvši se o rame abbéovo. Eno ga na stratištu... Ispravio se i jednim korakom doletio do ruba. Njegovo držanje svima nametne šutnju...

Bubnjevi ušutješe. Rulja zamuknu. Nešto je svečano lebdjelo pod sivim nebom. Čuo bi se let ptice... Sav crven Kralj progovori. Glas mu je bio tako jak, da je dopirao daleko, i bio je dirljiv:

— Ja opraštam začetnicima moje smrti i molim Boga, da krv, što ćete je proliti, nikada ne padne na Francusku...

Ali general Santerre podigne sablju, bubnjevi stadoše da udaraju bijesno te prekriju kraljev glas, krik. Kralj udari nogom, otima se četirma krvnicima, ruku svezanih iza ledja. Povukli ga i svezali na nagnutu dasku.

D'Aigrefeuille očuti, da mu sve do u utrobu prodire strašni krik, urlik životinje, što se kolje. Kralj se još jednom trgne, a nož gijotine padne i odsiječe mu strašno zatiljak i čeljust.

Najmladji krvnik, dijete od osamnaest godina, uhvati glavu u košaru i šećući stade je pokazivati naokolo platforme pljujući pri tom prostačke riječi. Golemi trg ostade časom zapanjen, ali naglo udari u kriku i klicanje. Šeširi lijetahu zrakom. Sav puk bio je jedan zanos i vikao je:

— Živjela Republika!

On je mislio da se rodio neki novi svijet, a d'Aigrefeuille i njegovi prijatelji osjećahu, da se sve staro ruši. Oni su bili sada samo mrtve stvari, koje nosi val mahnitog ljudstva i njegova pjena. Sve je nagrnulo na stratište i natjecalo se, tko će prvi da umoči prst, rublje, papir... u onu krv. Jedna zvijer kuša je i veli »Vraški je slana!«... A jedan krvnik prodaje i dijeli u malim svežnjima kraljevsku kosu: svežanj 10 livra.[16]) Podijeliše si krpe košulje i odijela.

I rulje nestaje uz smijeh. Obale Seine ozvanjaju od mnogobrojnih »živio!« Pleše se na kraju mosta Liberté. Krčme ispražnjuju vrčeve pića, stolovi buče. Pokraj toploga trupla kraljeva izvikuju se kolači i male paštete.

Tri su čovjeka jedan sat zatim stajala na podnožju same gijotine. Baš su teretna kola odnijela truplo na groblje Madeleine u vrbovoj košari. Oni su stajali uspravo, ali kolebahu, kao da su udareni od strijele. Ta tri čovjeka bili su Montmolin, d'Aigrefeuille i Lartige.

Montmolin podigne glas i reče:

— Prijatelji, oca spasti nijesmo mogli. Neka nas odsada veže barem sveta zakletva...

— Da, reče Lartige, zakunimo se, da ćemo spasti i mater...

— I dijete, reče d'Aigrefeuille. Umr'o je Kralj. Da živi Kralj! (Nastavit će se).

---

[1]) Kralj je umr'o, živio Kralj! — Smrću Luja XVI. 21. januara 1793. god. pod gijotinom. Kraljevska vlast prelazi na sina, Luja XVII., koji je još dijete.

[2]) Danas: place de la Concorde.

[3]) Zaplešimo karmanjolku! Živio topovski rik!

[4]) Carmagnole je vrsta plesa (kola), što se plesala za revolucije.I pjesma (melodija), koja je išla uz ples, zvala se istim imenom.

[5]) Sansculottes-ima zvali su aristokrati revolucionarce, jer su mjesto culotte (hlača do koljena) nosili t. zv. pantalon (hlače do nogu). Sansculottes = oni koji nemaju (koji su bez) culotte.

[6]) Vendée, pokrajina na zapadu Francuske, uvijek odana kralju.

[7]) Rojalista je pristaša kraljevstva (roi = kralj).

[8]) Assemblée constituante, od 17. lipnja 1789. do 30. rujna 1791., bavila se novim francuskim ustavom u početku revolucije.

[9]) Temple je bio nekada stari utvrdjeni samostan viteškog reda templara osnovana u početku XII. stoljeća. Red je djelovao osobito u Palestini. U Francuskoj bi ukinut u XIV. stoljeću. U kuli Templea bio je sad zatvoren Luj XVI. Gornja je slika fotografija figure izradjene od voska posve prema historičkoj istini, a nalazi se u Musée Grévin u Parizu, gdje se izlažu takve historičke figure i grupe u prirodnoj veličini izradjene.

[10]) T. j. Air-du-Boisu: d' Aigrefeuilleu.

[11]) Versailles, kraljevski dvor u okolici Pariza, sagradjen pod Lujom XIV., obuhvata i t. zv. veliki i mali Trianon. Danas od česti historički muzej.

[12]) Tuileries, palača i vrtovi tik Louvrea, neko vrijeme rezidencija kraljeva, kojoj su poslije monarhi pretpostavljali Versailles. Palača T. izgorjela je 1871. god.

[13]) Glasovita promenada pariška, koja ide od place de la Concorde preko Avenue des Champs Elysées do Arc de Triomphe de l' Etoile (Zvijezde).

[14]) Palais-Bourbon, na lijevoj obali Seine, nasuprot place de la Concorde. Danas tu zasijeda zastupnička komora.

[15]) Gijotina je stajala na trgu Revolucije od god. 1712. Odsada je sjekla glave kao kosa travu.

[16]) Livre je starinski novac francuski. Zamijenio ga je franak.

SUDBA POLJAKA.

ŽIVKO JAKIĆ.

Nekada je poljska država bila malone najveća u srednjoj i istočnoj Evropi, no toj veličini nije bila ravna njezina nutarnja snaga. Opasno je za svaku državu, ako su u njoj dva naroda: jedan, koji gospoduje, i drugi, koji se pokorava. Veliki dio nekadašnje Poljske naseljen je Rusima.

Od proučavanja povijesti nema prave koristi, ako se kasnija pokoljenja historijskim činjenicama ne potaknu na ozbiljno razmišljanje, na traženje uzroka velikih narodnih nesreća, na otkrivanje kobnih pogrješaka, počinjenih u prošlim danima. Poljaci su svoje podanike ruske narodnosti htjeli popoljačiti..... Veliku je vlast u državi poljskoj bio zadobio red isusovački. Isusovci (Jezuiti) su bili internacionalna crkvena organizacija, kojoj je pred očima lebdio jedan cilj: veličina rimokatoličke crkve. Sve ostalo, pa i eksistencija čitavoga naroda ima se tome cilju podložiti. Poljska dakle država preduze, da pod svaku cijenu pokatoliči ne samo one Poljake, koji su bili prešli na protestantizam, nego i mase svojih pravoslavnih Rusa — —.

Homo homini lupus: vukovi reže na vukove i na druge životinje, neprestana borba i otimanje zapaža se u svoj prirodi; ljudski je rod na jednaki način krvavim dogadjajima napunio čitavu svoju veliku historiju. Zato nastade mišljenje: Tko želi mir, neka se pripravlja za rat. Dakle samo spremna država, kojoj snagu daje unutarnji red i zadovoljstvo gradjana, može da obrani dotično izvojšti sebi miran i siguran život. U poljskoj državi nije bilo nikakva reda. Sebični su se poljski velikaši titrali svojim kraljem kao igračkom; koliko je bilo velikaša, toliko bijaše kraljeva. A naokolo poljske države vrebahu na plijen poput gladnih vukova velika Rusija i uredjena Prusija. U 18. se pak stoljeću zbio najstrašniji i najbezdušniji zločin, što ga pamti historija: propade jedna čitava država, a njezin narod rastrgaju i podjarme lakomi susjedi. Jedan komad Poljske ugrabi Rusija, drugi Prusija, a treći Austrija.

Od toga časa nesretan poljski narod robuje znatno više od jednoga vijeka.

Kad se početkom 19. stoljeća francuski car Napoleon htio nametnuti kao gospodar čitavoj Evropi, naumi, da se posluži Poljacima kao oružjem protiv Rusije. U to ime otme neke poljske zemlje Prusiji i Austriji, te iz njih stvori varšavsku vojvodinu kao tvrdu kulu, iz koje će jurišati na Rusiju.

Kad je car Napoleon srušen sa prijestola, onda se njegovi pobjeditelji — do devedeset velikih i malih vladara i 53 druga kneza — nadjoše na okupu na bečkom kongresu, da Evropi, koju je mali Korzičanin nemilo preobličio, dadu predjašnju formu. Zapravo se taj znameniti bečki kongres (1815.) sastojao iz nepregledna niza svečanosti; jedino su se opunomoćenici Rusije, Engleske, Austrije i Prusije sastajali, dogovarali i krojili novu kartu Evrope. Još su pozivali na svoje sastanke i opunomoćenike francuske i španjolske, ali tek iz puke udvornosti. Što će biti sa varšavskom vojvodinom, koju je stvorio Napoleon iz dijelova nekadašnje Poljske, oduzetih Prusiji i Austriji, bijaše jedno od najtežih pitanja. Napokon je Prusiji vraćena Poznanjska, Krakov je postao u prvi mah samostalna republika, a sve ostalo od varšavske vojvodine bečki kongres dade Rusiji: zato se ta zemlja zove i kongresnom Poljskom.

Kako se na bečkom kongresu obvezao, ali i zbog prijateljstva s poljskim knezom Czartoryskim, car ruski Aleksandar I. proglasi dobivene krajeve zasebnom kraljevinom, koju će samo vladareva osoba vezati uz rusko carstvo. To je istina bio samo jedan dio nekadašnje poljske države, ali je on zato centar poljskoga života u moderno doba s glavnim gradom Varšavom. Katolička crkva dobije posebne državne privilegije i dotacije, u školama zavlada poljski jezik, kuje se poljski novac, pošta je poljska, što više i sama vojska. Činovnici, kler i oficiri, svi su Poljaci, a ruski car nosi još naziv: kralj Poljske. I svoj sabor dobiju Poljaci i kakogod je ustav bio još daleko od savršenstva, može se ipak reći, da u ono apsolutističko vrijeme, kad je austrijski ministar Metternich čitavoj Evropi solio pamet, nije bilo u srednjoj i istočnoj Evropi naroda, koji bi uživao toliku političku slobodu kao Poljaci. Kralj i car Aleksandar nastojao je — bar u početku — da poljski ustav što zdušnije poštuje, kakogod je u samoj Rusiji podržavao apsolutističku vladavinu. Ipak Poljaci nisu s tim stanjem bili zadovoljni. Kraljevina Poljska, skučena tek na područje varšavske vojvodine, bijaše im premalena. Željeli su imati bar još svoje stare litavske provincije, koje car nije htio pridružiti novoj Poljskoj. Osim toga tužahu se na učestale povrede dana im ustava. Sam poljski potkralj, koji je bio carev brat, bijaše neliberalan čudak. Još su se više razdražili duhovi, kad se novi car Nikola I., koji se doduše dao kruniti u Varšavi posebno za kralja poljskoga, pokazao umah pristašom apsolutizma. Ni poljski državni sabor nije htio da saziva.

Poljaci su bili podijeljeni u dva tabora: aristokratska (»bijela«) stranka voljela je mirno trpjeti pod despotizmom i čekati na Nikolinu smrt, nego da nepromišljenim činom poljski narod upropasti; mladji pak ljudi (»crvena« stranka), osobito varšavska omladina, pod vodstvom mnogih tajnih udruženja, koja bijahu u svezi i s talijanskim karbonarima, htjede poljsku slobodu i jedinstvo izvojevati revolucijom. Francuska revolucija od god. 1830., koja je na tako lak način iznijela u Francuskoj pobjedu, još ih više zaslijepi. Baš tada skupi car Nikola poljsku vojsku, da je izašalje protiv francuskih revolucionaraca: crvena stranka pomisli, da je to pravi čas. Pitomci ratne škole varšavske napanu noću palaču potkralja Konstantina, no ovome uspije umaknuti u Rusiju. Umjereni ljudi smjesta odašalju ka Konstantinu poslanstvo s molbom, da se povrati u Varšavu. »Bijela« stranka — da zapriječi nepromišljenu revoluciju — preuzme ujedno provizorno vladu a Chlopicki diktaturu »u ime kralja« i zatraži u Nikole pardon, apelirajući na njegovo kraljevsko velikodušje. Ali car ne htjede da

oprašta, već zatraži bezuvjetnu kapitulaciju i uz to još poruči: »Prvi će topovski hitac značiti propast Poljske!« Sad je ratna stranka (crvena) prevladala i uzela u svoje ruke sudbinu zemlje. Državni poljski sabor zaključi svrgnuće ruskih Romanovića s poljskoga prijestola i sjedinjenje Poljske s Litavskom (1831.). No nade, na kojima su Poljaci najviše gradili osnove, izjaloviše se, jer ostadoše osamljeni, budući da ni Engleska ni Francuska nisu htjele posredovati, premda se onamo zaputiše odaslanstva moleći za brzu pomoć. General Diebić sa malone triput jačom vojskom (120.000 prema 45.000) brzo bi bio učinio kraj junačkom i žilavom opiranju Poljaka, da nije kolera dovela vojne operacije do zastoja. Ali onda dobivši znatna pojačanja zauzme Varšavu. Dijelovi rastepene poljske vojske prijedjoše što u Rusiju, što u Austriju. Car Nikola ukine poljsku nezavisnost posebnim ukazom: »Poljska je odsele dio Rusije i Poljaci s Rusima imaju sačinjavati jedan narod«. Zasebna se narodna vojska ukine kao i zaseban državni sabor, na čelu zemlje stajat će ruski guverner s ruskim činovništvom. Narodu je doduše obećano, da će se poljska katolička crkva i jezik zadržati, ali u praksi bijaše drukčije. General je Paskijević vladao kao prvi guverner od 1832. g. pa sve do svoje smrti, dakle punih 25 godina, držeći za to vrijeme Poljsku pod svojom vojničkom strahovladom. 286 emigranata bude osudjeno na smrt, a njihova dobra konfiscirana i razdijeljena medju ruske generale. Varšavsko se sveučilište i oveći dio drugih učevnih zavoda zatvori, kulturna društva i čitaonice naprosto rastjeraju. Najstroža je cenzura vrebala pače i na glazbu, a nijednoj stranoj knjizi nije se dopustio ulazak u zemlju. Car je Nikola pozdravio god. 1835. gradjane u Varšavi ovim utješljivim riječima: »Ako i nadalje ostanete kod svojih s a n j a r i j a o kakvoj posebnoj narodnosti i neodvisnosti Poljske i kod sličnih budalaština, znajte, da će vas nemilo zlo snaći. Ja sam dao podignuti citadelu (utvrdu) i ovijem vam javljam, da će se i povodom najmanjega nemira pucati na grad«. Ali krivo bi bilo misliti, da je s a m o Poljacima u to vrijeme bilo zlo. Da nije i mnogim drugim evropskim narodima bilo mnogo bolje, nije potrebno napose isticati. I sami su Rusi ljuto stradavali za orijentalno-despotičnoga i militarističnoga režima Nikole I. (1825.—1855.).

Za A l e k s a n d r a II., koji je bio human i obrazovan vladar, ublaži se tlačenje Poljaka. Niže plemstvo na selima medju seljaštvom, pa žene i svećenstvo neprestano drže nacionalnu svijest budnom, a emigranti, naročito više plemstvo, okupljeno u Parizu oko kneza C z a r t o r y s k o g a, nadahu se posredovanju Evrope, osobito katoličkih država; mladjarija pak gledaše u revoluciji još uvijek jedini put do slobode. Kad ni od Aleksandra II. ne dodjoše očekivane liberalne reforme, nestrpljivost porodi, i to u povodu obljetnice revolucije od god. 1830., najprije sasvim mirne demonstracije, ponovljene nekoliko puta, dok se nije jednoga dana u svjetinu pucalo (1861.). Ruski je car na to na čas popustio i dao Poljacima vrlo skučenu autonomiju (sa samostalnom upravom bogoštovlja i nastave), da onda opet počini koješta nedopušteno; tako se neprestano kolebao do god. 1863.

W i e l o p o l s k i, poljski rodoljub, koji je bio postavljen na čelo vlade, da spasi i tu malu autonomiju, zamisli onemogućiti dalje nemire tako, da je mlade ljude, osobito djake, noću dao pohvatati i unovačiti. Ali većina je bila za vremena upozorena, pa se sakrila u šume i sad je započeo ustanak od godine 1863., koji se vodio u mnogo gorim prilikama nego onaj god. 1830. Ovaj put nisu imali Poljaci ni vojske, ni svoje vlade, ni stalna sjedišta, a uz to je čitava zemlja bila u rukama ruske vojske i ruskih činovnika. Ipak je organizacija ustaša bila zanimljiva i ruske je oblasti dugo nisu mogle otkriti. Tajni se odbor sastajao u sveučilišnim zgradama i izdavao je poput vlade odredbe, kupio poreze i namete, noću je velikom spretnošću po ulicama lijepio oglase, u svakom je mjestu imao pododbor od 3 lica, koja su tamo sličan posao obavljala i ujedno sudila narodne izdajice i neprijatelje. Takav sud u Varšavi dade smaknuti desetak ruskih činovnika. Svaki se čas pojaviše iz šuma sad tu sad tamo omanje naoružane čete, da zametnu mali okršaj, a onda uzmaknu u Galiciju na austrijsko tlo. Tajni je odbor preporučio Poljacima austrijskim i pruskim bezuvjetan mir, ali zato svojsko pomaganje ruskih revolucionaraca oružjem i novcem. Glavna je nada Poljaka i ovaj put bila u intervenciji stranih vlasti, no ove ne učiniše mnogo. Pruski je pače ministar Bismarck išao u svemu na ruku ruskoj vladi, a Francuska, Engleska i Austrija upraviše na Rusiju zajedničku notu sa pet zahtjeva (1. amnestija; 2. poljski sabor; 3. poljski službeni jezik, samouprava i poljski činovnici; 4. sloboda vjere; 5. uredjeni sustav novačenja) i to tri puta, ali uvijek bez dovoljne krepčine.

U Rusiji su samoj isprva liberalci i djaštvo bili na strani Poljaka, ali kad ovi uzeše svojatati litavske pokrajine, od kojih je dobar dio bio ruski i ortodoksni (pravoslavni), onda ugušivanje poljskoga ustanka dobije karakter narodno-ruski i ortodoksni. Litavske je provincije osobito drastičnim sredstvima upokorio general M u r a v j e v, iskorjenjujući sistematski poljsko plemstvo. Poljaci ga nazvaše krvnikom Vilna, dok ga ruski nacionalisti još danas slave kao osloboditelja Litve ispod jarma poljske vlastele. God. 1864. Poljaci obustave daljni otpor, jer je ostao posve bez nade. Nakon što je velika gomila patriota poslana u Sibiriju, prešlo se na preudezbu same zemlje. Poljska bude posve priklopljena Rusiji i na jednaki način podijeljena u gubernije i okružja. Ruski se jezik uvede kao službeni i nastavni na sveučilište i u sve srednje

i pučke škole, a poljski se zabrani i na sudu i u crkvi i u javnim natpisima i oglasima. Unijatska crkva pridružena je ponovno rusko-ortodoksnoj. Ova preudezba doživi i jednu korisnu reformu sa gledišta socijalnoga i ekonomskoga: da se skrši moć plemstva, koje je uz djaštvo i kler najviše dizalo poljsku narodnu svijest, proglase se seljaci vlasnicima kuće, stoke i svega onoga zemljišta, što su ga dosad imali u zakupu. Uza sve drakonske mjere nastojanje oko rusificiranja Poljaka nije postiglo svoga cilja jednako kao ni u Njemačkoj nastojanje oko ponjemčenja pruskih Poljaka.

U takvom je položaju zatekao Poljake svjetski rat. Podijeljeni medju tri države (Njemačka, Austro-Ugarska i Rusija) morali su da se bore sami protiv sebe, a njihovo područje harale su milijunske vojske. Napokon osvanu i njima toliko žudjena sloboda, kad je najprije Rusiju, a onda Njemačku i Austro-Ugarsku stigla katastrofa. Slobodan poljski narod trebao je sada da sebi zaokruži svoju državu, ali kod rješavanja toga zadatka zapadoše njihovi državnici u stare teške pogrješke, jer pomišljajući na veličinu sredovječne Poljske htjedoše priklopiti svojoj državi Litvu, gdje jedan dio pučanstva teži za samostalnošću, pa i takve krajeve, koji su čisto ruski, a otuda se porodio nedavno novi rusko-poljski rat, za kojega se svi Rusi okupiše protiv zajedničkoga neprijatelja jednako kao i godine 1863., no poljske ih vojske nadvladaše i prinudiše na primirje.

ELEKTRIČNE RIBE.

Napisao Dr. K. BABIĆ.

Nemojte misliti, da ste našli svu »mudrost«, kad ste ulovili kukca i naboli ga na gumbašnicu ili leptira, pa mu razapeli krila ili ribicu, guštericu ili ma što živo bilo, pa konzervirali u staklenici, a niti onda, kad ste utvrdili, kako se u znanosti zovu i kako se razlikuju od ostalih oblika, kakve imadu šare, koliki broj pjegica, ljuskica, zubića ili dlačica na pojedinim organima, dakle sva moguća izvanja obilježja. Razumijem, da i to može nekoga zanimati, ali to nije sve, što valja znati. Ovakove zbirke, ma kako bogate bile i ma kakovom strpljivošću sastavljene, čine sabirača jednostranim i površnim diletantom. Razrežete li primjerice kornjaša, guštericu, ribu ili sisavca, uvjerit ćete se, da tek nutrina organizma uvodi opažača u prave pojave života, otvora nove vidike, po kojima razumijemo način života i visinu organizacije odredjenoga objekta. Bez obzira na svestranu odgojnu stranu takvoga opažanja upoznajemo odnose pojedinih nutarnjih organa, a po visini razvoja njihovu moć funkcije pa kako taj živi stroj može da odolijeva svemu u životnoj utakmici, pa i još mnogo toga. Da dodjemo do nutrine organizma treba nam oštar nož ili škare i pinceta, a živu životinju valja brzo i spretno posebnim načinom usmrtiti, pa na posao. Uzmimo primjerice ovaj put kakvu ribu, c r v e m p e r k u ili š a r a n a. Objekt položimo u zdjelu pod vodu, pa škarama plitko razrežimo od prohoda počevši pa sve do škržnih trakova, a drugi rez načinimo opet od prohoda na lijevoj strani ribe koso naprijed otprilike u visini postrane pruge tijela i treći zarez iza škržnog poklopca prema repu. Sad se ta odrezana tjelesna koža digne i pred nama je nutrina ribe. Zatim treba otvoriti i glavu zarezom u sredini na donjoj strani do šiljka gornje čuljusti, a tada se oprezno izdigne čitava postrana stijenka glave. Prvo, što nam pada u oči, jest položaj pojedinih organa: na hrptenoj strani je napuhnuti plivaći mjehur, njemu s gornje strane bubrezi, a s donje spolna žlijezda i ispod ovoga zavoji probavila opkoljena jetrom. Na vratu iza škrga je srce od jedne samo klijetke i pretklijetke; iza nastavka klijetke (bulbus arteriosus) izlaze 4 para škržnih arterija u škrge. Na gornjoj strani škrga i oka leži mozak. Načinimo sada jaki zarez u gornjoj polovici ribe nad plivaćim mjehurom, pa ćemo spaziti snažnu slojnu muskulaturu i kralježnicu. U dalju se anatomiju za sada ne kanimo upuštati. Na taj način možemo rezati i druge riblje oblike, pa ćemo se namjeriti i na drukčije anatomske prilike i odnose, mi ćemo isporedjujući naići na razliku u položaju, veličini i još u čem drugom kod organa. Moći ćemo zaključiti, da izmedju nutarnje gradje tijela i izvanjih karaktera te načina života nekoga objekta ima sklad, a tu harmoniju, što nazivamo životom treba da razumijemo i znamo. Tako se tek uče poznavati žive prirodnine!

Imade riba, koje pokazuju i nešto drugačije od spomenutih anatomskih karaktera, pa s ovima u svezi i posebne životne funkcije. Na dnu Jadranskog mora živi riba d r h t u l j a (Torpedo) u nekoliko različitih oblikâ, pa ako jedan takav oblik seciramo, naći ćemo sa svake strane izmedju glave i prsnih peraja po jedan veliki organ, koji se sastoji iz mnoštva duguljatih okomitih šestorobridnih prizama. Ti organi stoje pomoću živčanih vlakanaca u vezi s mozgom. Uzmemo li živu drhtulju u ruke, osjetit ćemo električne trzaje, koji potječu od spomenutog organa.

Najsnažnije električne udarce daje jedna druga riba: j e g u l j a m u n j e v i t a (Gymnetus electricus), što žive u stepama Venezuele. Španjolski Kreolci je zovu »temblador«, a južnoamerički Indijci »arimna«; ona nastava toplu slatku vodu (25—33 stupnja C) u tropskoj južnoj Americi istočno od Cordillera. Prije ih je bilo primjerice u Guayani toliko, da su se ljudi bojali u vodi kupati, pače pred njima je bio veći strah, nego pred jaguarom, aligatorom ili divljim bikom. Najveći oblici tih riba žive u velikim rijekama:

Orinoku, Amazonci i većim pritocima, a pune su ih lagune tako zvanih ljanosa. Munjevite jegulje mogu mjesece gladovati, budući da za vrijeme suše zaostanu u vodi stajaćici, gdje sve omame, ubiju i izjedu, pa moraju postiti do sezone kiša. To njihovo svojstvo duga gladovanja izrabljuju kod dalekog transporta, jer ih za to vrijeme ne trebaju nikako hraniti. Ta jegulja ne može progutati velikih riba, a nema baš ni osobitog zubila, ali jedan jedini njen električni udarac omamljuje sve živo u blizini i ubija svaki otpor plijena. Zanimljiva je ta riba i s gradje tijela, jer joj je prohod (anus) pa spolni otvor i tjelesna šupljina odma iza glave. Munjevita jegulja izvana sjeća na obične jegulje, ali novija istraživanja kostura i nutranjih organa pokazaše, da se razlikuje od njih i da ih ne možemo zajedno u sistemu navoditi. Munjevita jegulja pogiba, ako ostane na suhu, ali i onda, ako ne dolazi na površje vode po uzduh. Ove jegulje ne dišu samo normalno kao druge ribe, da vodu primaju na usta a ispuštaju na škrge. Munjevita jegulja poprijeko svako po minute dolazi na površinu vode, izdigne glavu i guta zrak, a upotrijebljeni uzduh ispušta kroz škržne pukotine. Taj je način disanja jamačno nastao tako, da su te jegulje u mlakama siromašnim kisikom bile prinuždene u borbi za opstanak da škrge upotrijebe kao pluću. Ta se navika primanja atmosferskog zraka prenosila na potomke i postala je konačno konstantnom. Munjevita jegulja izraste do veličine čovjeka i debljine stegna te do 20 kg teška. Izmedju svih električnih riba posjeduje ta jegulja u razmjeru s tijelom najveći i najteži munjeviti organ, koji obuhvata preko $^4/_5$ tijela i preko $^1/_3$ tjelesne težine, te ga nalazimo gotovo po cijelom tijelu, od stražnjeg dijela glave do vrška repa. Taj se organ sastoji zapravo iz 2 para električnih ustroja, a oba sa svake strane počinju sprijeda u tijelu točno povrh prednjeg kraja zadnje peraje. Ti su organi gradjeni iz čvrstih s osi životinje paralelnih uzdužnih pretinaca, a izmedju njih teku nježnije gušće poprečne stijenke. U tim pretinjenim prostorima leže električne ploče, koje sadrže u sebi puno vode i bjelančevine. Svaka je ploča zatvorena pretincem i odijeljena od druge susjedne. Poprečno dolazi 10 ploča na milimetar, pa riba otprilike od jednog metra imade oko 6000 tih ploča. Na svakoj je ploči sa repne strane smješten pleter živaca. Cijeli organ po tom presijecaju mnogobrojni električni živci, a izlaze iz hrptenjače po cijeloj dužini tijela. Pita se, gdje je izvor za upotrebu električne sile kod tih riba? Du Bois-Reymond je dokazao, da centralni organ za regulaciju električna ustroja leži u ledjnoj moždini ili hrptenjači; to se središte sastoji od 50—70 jakih ganglijskih stanica. Kroz žlijeb hrptenice teče jaki živac, koji inervira električni organ i prenosi podražaj u spravu za električnu funkciju. Jakost električnih udaraca stoji do veličine i volje ribe, pa je računaju kod munjevite jegulje na 300 Volta, kod munjevita soma na 68 Volta, a kod drhtulje iznosi maksimalna elektromotorna sila jakog udarca 70—80 Volta.

Žestina električna udarca kod munjevite jegulje obaljuje čovjeka i životinju. Faraday isporedjuje srednji udarac 1 metar velike munjevite jegulje s jako nabitom leydenskom baterijom od 15 boca sa dvostrukom staklenom površinom od 258 četvornih metara. Pripovijeda se, da se nerijetko dešava, da se u ljanosima omame goveda ili konji dok plivaju preko rijeke udareni od munjevite jegulje, pa se ne mogući dalje plivati udave u vodi. Veći primjerci ribe usmrte i čovjeka, jer s dužinom ribe ide uporedo i jačina udarca. Kod svježe ulovljenih munjevnih jegulja nadjoše, da su kadre bez oslabljenja dati do 300 udaraca. Primjerak, koji je s tijekom jednoga sata izbacio oko 150 udaraca, davao je još uvijek snažne udarce kroz lanac od 8 lica. Sama je riba imuna spram elektricitete srodnih joj vrsta. Munjevita je jegulja ipak osjetljiva spram umjetne elektricitete (indukcionih struja) vrlo jakih baterija, pa se svija od boli, dok su londonski pokusi Faraday-a i Du Bois-Reymonda pokazali, da najjači udarci leydenske baterije bijahu zimo stadije, koji se podudaraju spočetka s drugim dušju. Opaziše, da riba kod davanja udaraca ne pokazuje ni najmanje gibanje, jer se ta pojava odigrala nutarnjom kontrakcijom posebnih mišića i živaca.

Pita se, kako se razvija električni organ te ribe kod mladih oblika ili embriona? Istraživanja utvrdiše, da taj organ ne nastaje odmah u cnome obliku i strukturi, kao kod odrasle životinje, nego tu nalazimo stadije, koji se podudaraju spočetka s drugim tkivom tijela, a poslije nastaje posebna diferencijacija u odredjenom smjeru. Ti su električni organi kod većine riba filogenetički istoga podrijetla, koga su i poprijeko prutasti mišići, kojima su i anatomski vrlo nalik.

Mnogo ima ribâ, koje su kadre davati munjevne udarce i ako sa različitom elektromotornom silom. Poznajemo oko 50 ribljih vrsta sa slabo električnim nepotpunim organima, a to su t. zv. »pseudoelektrični« oblici, kao što su to radje (Rajidae), te rilašice ribe (Mormyridae), što živu u Nilu. Električni organ ovih oblika leži u repu sa svake strane u podobi produžena vretenca, a električna je struja tako slaba, da je možemo zamjetiti samo s galvanometrom, pa te ribe jedva mogu taj organ upotrijebiti za obranu i navalu.

Jako munjevnih ribljih vrsta imade malo; pored spometih drhtuljâ (Torpedo) i munjevne jegulje (Gymnetus) jednako je jako munjevan i som (Malapterurus electricus) iz afričkih rijeka. Dok kod drhtulja dolaze veliki električni organi sa strana škrga, kod munjevne jegulje obuhvataju čitavu donju stranu dugog repa, a kod munjevna soma opkoljuju električni organi gotovo cijelo tijelo, te su najjače razviti sa strana. Kod munjevite smo jegulje spomenuli, da broj ploča iznosi 6.000, a kod drhtulje ih ima 377.

Kad je riba izbacila više udaraca, istroši se i treba duže vrijeme, da počinkom i hranom nadoknadi izgubljenu snagu. Poticaj za električni udarac, kako znamo, dolazi od živčevlja, koje veže svaku ploču s mozgom. Ako prerežemo živce, što spajaju mozak i električnu spravu, prestaje ova posljednja funkcionirati. Električni organi kod riba služe za omamljivanje i ubijanje plijena, te za obranu od neprijatelja. I električni udarci drhtuljâ kadšto su vanredno snažni, te mogu prema novijim opažanjima svaliti konja jednim udarcem. Za južnoameričku munjevnu jegulju je rečeno, da ima još jaču elektromotornu silu, ribe i žabe odmah da ubija i guta i da udarcima svoje snažne baterije svaljuje ljude i kopnene sisavce kod prelaza rijeka. Relativno je munjevno slabiji e l e k t r i č n i s o m, ležeći lijeno u mulju vodâ, jer se hrani manjim životinjama. Kod soma munjevita teče električna struja od glave spram repa, a kod jegulje obrnutim smjerom, od repa ka glavi.

Začudo je, da sve ove ribe imadu na sebi mnogo nametnikâ, koji su prema tome imuni spram električnih udaraca svoga stanodavca. U munjevitu somu su parasiti ne samo u probavilu, nego i u samom električnom organu.

Električne organe ribâ tumačimo kao modifikaciju mišićna tkiva, a čuli smo, da ih imadu brojne ribe, kojima ti organi služe za važne životne svrhe. Po svojoj gradji su ti organi u bitnom kod svih ribljih oblika jednolični, pa se sastoje iz slojeva, koji su nalik Voltinu stupu. Pretinci su oviti vezivnim tkivom, koje ih dijeli u pravilne nizove. Svaki pretinac nosi munjevni elemenat ili ploču, koje se prihvaća živac, pa se munjevni organ smatra skupom ploča, koje se izmjenjuju s galertastim slojevima, što bi odgovaralo bakru i cinku Voltina stupa. Kod svih električnih riba držimo dakle, da je rečeni organ nastao pretvorbom mišićna tkiva, jedini izuzetak čini munjevni som, za kog se drži, da mu je munjevni organ nastao modifikacijom žljezdanih stanica.

Sa fiziologijskoga gledišta opažamo, da se pojedini udarci električnoga organa odigravaju iznajprije s najvećom brzinom, od 150—300 u jednoj sekundi, a nastaju uvijek regulacijom živčevlja, budući da svaka ploča stoji s njime u svezi. Bitni dijelovi električnoga organa jesu dakle ploče, koje su ponajviše prometnuta mišićna vlakanca, a cijeli je organ modificirana mišica, izuzevši kod munjevna soma.

Pita se, kako je najedared došlo do toga, da kod nekih životinja nalazimo električne pojave i posebne električne organe? Ta mi nalazimo elektricitetu i inače u životinjstvu; mi znamo, da je površina kože pozitivno munjevna, kao što i letna pera pticâ. Dokazane su galvanske struje u muskulaturi, u živčevlju i srcu, a vrlo je vjerojatno, da električne pojave dolaze i drugdje u tijelu. Ta je dakle općena pojava došla do jačega izražaja u posebnim električnim organima nekih riba. U mišicama i nervima svih životinja, dakle i čovjeka nalazimo izvor električnih struja.

Do 1751. godine se nije znalo za uzrok i razjašnjenje toj pojavi kod riba, a danas se pouzdano znade, da ta pojava nije drugo no pretvorba kemičke energije u električnu unutar znatne plazmatske mase električnoga organa. Te električne pojave ili struje karakteriše kod riba kratko trajanje i velika intenzivnost, časovita struja dosta velike jakosti, tako da se te struje pričinjaju kao kratki i jaki električni udarci, što ih životinja daje spontano ili na podražaj. Stvaranje je munjine kod izvjesnih riba kao sredsvo pri veoma važnim životnim pojavima hranidbe i održanja vrste došlo dugim razvitkom naraštaja do visokoga stupnja u posebnim organima, koji danas stvaraju s a m o munjinu.

KOLUMBOV GROB.

Još se uvijek vjeruje u tradiciju, španjolskom narodnom samoljublju tako dragu, koja Kolumbov buran život ne će da završi brzo i jednostavno kao u običnih smrtnika. Tradicija nam naime pripovijeda i o onim putovanjima Krištofa Kolumba, što ih je izveo nakon svoje smrti. Mrtvo njegovo tijelo zajedno s okovima — tako veli tradicija — sahraniše najprije u Valladolidu, odatle ga prenesoše u Sevillu, zatim preko Oceana u San Domingo pa napokon u Havanu. A kad Španjolci izgubiše i posljednji svoj posjed u Americi (1898.), prenesoše kosti njegove natrag u Sevillu.

Nemiran život Kolumbov, njegove patnje pa onda nezahvalnost, kojom ga suvremenici nagradiše za njegova djela, sve je to općenito poznato. Veliki obretnik, prvi admiral Indijaca umre siromašan i od sviju napušten u Valladolidu godine 1506. Mrtvo njegovo tijelo bude — po suglasnom priznavanju historika — sahranjeno ponajprije u Valladolidu, u manastiru sv. Franje, a onda prenijeto 1513. god. u Sevillu, u kartuzijski manastir Las Cuevas.

Prošla su otprilike dva decenija od njegove smrti, a u javnome se mnijenju zbude velik preokret u prilog Kolumbu. Španija počne toga Genovljanina, sve dotada držana za tudjinca, svojatati, veličati i u zvijezde kovati kao svojega narodnog velikana. Držalo se, da će se iskazati najljepša čast njegovoj uspomeni, ako mu se ostvari posljednja volja. A ta je posljednja volja želja njegova, koju je često

*

znao izreći: da bi želio počivati u San Domingu. Tu je pače volju i formalno izjavio u svojoj oporuci. San Domingo je uistinu bio kolijevka njegove slave. U svojoj prvoj ekspediciji iza sedamdesetodnevnoga plovljenja zapazi najprije otok San Salvador, a onda Haiti ili San Domingo, koji povjeri maloj posadi i smjesti je u jednu drvenu utvrdu. U San Domingu proživi svoj prvi trijumf i okusi gorčinu svojih prvih razočaranja; tu je poželio da se smiri u posljednjem snu.

Pepeo dakle Kolumbov i njegova sina Dijega prenesu Španjolci iz Seville u San Domingo i pohrane u katedrali, prvoj crkvi tamošnjih Indijaca. Kada se to zbilo, to se ne zna točno, ali je sačuvana živa tradicija, da veliki admiral počiva svakako u katedrali i to s lijeve strane glavnoga oltara.

Opet je proletio čitav vijek i još više. Godine 1795. prepusti Španija mirom u Baselu jedan dio otoka San Domingo Francuskoj. Španjolci ne htjedoše, da kosti Kolumbove ostanu na zemljištu, koje ne pripada više njima; 20. prosinca iste godine otvore grobnicu, na koju su naišli dosta lako na pomenutoj strani glavnoga oltara. Na olovnatoj ploči bila je mala rpa mrtvačkih kostiju; nikakva nadgrobnoga kamena, nikakva natpisa. Pouzdavši se u tradiciju, ni časa nijesu sumnjali o tom, da su to zemni ostaci Kolumba. Brodovlje ih španjolsko prenese na Kubu i tamo ih u siječnju iduće godine pohrane u mauzoleju usred katedrale u gradu Havani. Kada moradoše 1898. godine ostaviti i posljednji svoj posjed u Americi, otok Kubu, ponesu Španjolci sa sobom i urnu s relikvijama natrag u domovinu.

Čitav ovaj način, kako su se te godine prenijele kosti iz katedrale u San Domingu, pobudi već tada ozbiljnu sumnju medju stanovnicima toga grada. Činilo im se nevjerojatno, da bi ostaci Krištofa Kolumba bili sahranjeni tako jednostavno: hrpa kostiju bez ikakve oznake. Opravdanost ove sumnje bude napokon sjajno potvrdjena jednim otkrićem.

Već se više godina katedrala u San Domingu restaurirala, rovalo se s desne strane glavnoga oltara. Izbije iznenada olovnat kovčeg u vrlo lošem stanju, s mrtvačkim pepelom. Isprva se nijesu na to otkriće mnogo ni osvrtali. Ali eto nekoga arheologa iz istoga mjesta, po imenu Carlosa Nouela, i on pročisti površinu na kovčegu, na kojoj osvane natpis: A l m i r a n t e D. C o l o n d e l a V e r a g u a. Taj Kolumbo (španjolski: Colon) bijaše unuk velikoga Kristofa. Sad se bace svom pomnjom i žurbom na daljno traženje. Malo dalje postrance bijaše prazna udubina, iz koje su po svoj prilici Španjolci bili uzeli one navodno Kolumbove kosti. Napokon se iskopa i drugi olovnati kovčežić, dug 44 cm a širok 22 cm. Na pokrovu pročitaju natpis:

D. de la A. Par Ate

t. j. Descubridor de la America Primar Almirante (»Obretnik Amerike prvi admiral«). Na nutarnjoj je strani napisano gotskim slovima:

Illtre y Esdo Varon Dn Cristoval Colon

j. Svijetli i veliki muž don Kristof Kolumbo.

Osim toga na prednjoj i na svakoj pobočnoj strani ima po jedno od ova tri slova: C. C. A. t. j. Cristoval Colon Almirante.

U samom se kovčegu naišlo na nešto prašine i to je sve, što je još ostalo od Kolumbovih kostiju.

Ali u kovčežiću nije bilo samo to: nadjena je srebrna pločica, duga 87 mm a široka 33 mm, na kojoj su s jedne strane urezane ove riječi:

U.a p.te de los r.tos del p.mar Alte O N Cristoval Colon Des

t. j. Ultima parte de los restos del primar Almirante Don Cristoval Colon Descubridor (»Posljednji ostaci prvoga admirala dona Kristofa Kolumba obretnika«), a s druge strane: **A .. Cristoval Colon** t. j. »Admiral Kristof Kolumbo«.

Pločica, koja je na krajevima probušena, očito je nekada bila obješena u nutarnjosti kovčega na dva vijka, koji su takodjer nadjeni u prašini. Napokon se našla i olovnata kugla, teška oko 33 grama. Kolumbo je naime u svojoj mladosti, ploveći po Levantu, imao izdržati više okršaja s gusarima i takvom jednom zgodom shvati ga kugla, koja se nije mogla iz tijela izvaditi. Pače za njegove posljednje američke ekspedicije rana mu se iznova otvorila i postala opasna po život.

Ovo je otkriće proizvelo na čitavu otoku neopisiv zanos. Odmah su stanovnici San Dominga podigli u katedrali prekrasan mauzolej, urešen relijefima, smjestili u nj olovni kovčeg, a na kovčeg kristalnu kutiju, u koju spremiše ono malo mrtvačke prašine. Pored kristalne kutije stoji kugla i dva vijka sa srebrnom pločicom. Ž. J.

KRONIKA

UMJETNOST.

Narodna umjetnost na izložbi »Hrv. Radiše«. Ovogodišnje su izložbe »Radiše« bile znatno obilnije nego one prošle godine, a bilo ih je četvoro, sve jedna zanimljivija od druge: izložba, u kojoj je prikazan razvoj i današnje stanje nekih grana naše kulture i kulturnih nastojanja (esperanto, filatelija, zanimljiv prikaz razvitka borbe s alkoholizmom i još zanimljiviji o antianalfabetskom pokretu i njegovim znatnim uspjesima i t. d.) pa gospodarsko, industrijsko i uopće ekonomsko stanje naše (industrijska i gospodarska poduzeća i institucije, novčarstvo, osobite pažnje vrijedan pomorski odio i t. d.); zatim bogata samostalna izložba stolarskih proizvoda, izložba radova naših naučnika, koja je upravo njihova prava javna svjedodžba o sposobnostima i radu i napokon izložba narodno-umjetnih tekstilnih radnja, bez sumnje jedan od najljepših dijelova ovogodišnjega »Radišina zbora«.

Ovoj je posljednjoj izložbi publika gotovo najviše pažnje navraćala, a zapremila je bila gotovo sve prostorije umjetničkoga paviljona. Pojedini su se odijeljci upravo natjecali bogatstvom, šarovitošću, zanimljivošću tehnike narodnih rukotvorina, mnogostranošću narodne invencije. Cjelovitu su sliku pružale napose zaokružene jedinice kao na pr. »hrvatska soba« izradjena sva u narodnom stilu (crvena koža, žuto jednostavno drvo sve s ukusnim malim šarenim ornamentima), bogati radovi iz »Radišine« bosanske radionice u Sarajevu, zatim odlično uredjena dragocjena soba Ademage Mešića s krasnom kolekcijom narodnoga bosanskoga oružja i t. d. Narodna se tekstilna umjetnost isticala u drugom dijelu

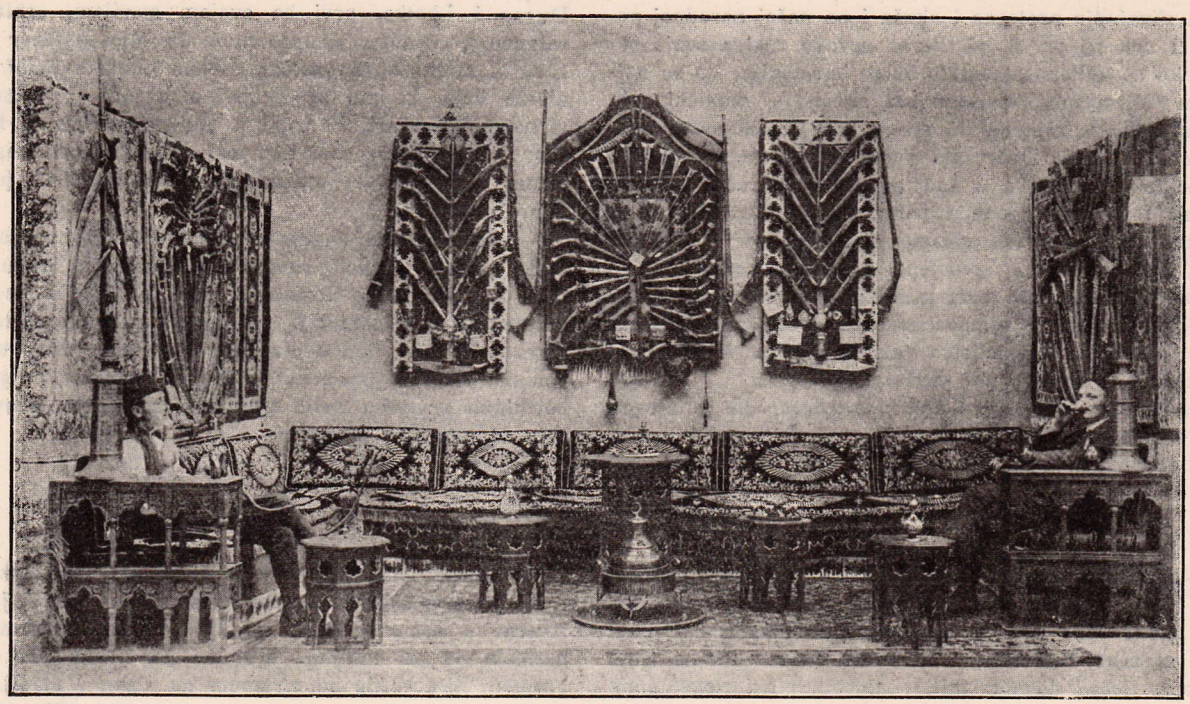

Radišina izložba: Soba Ademage Mešića s dragocjenim bosanskim oružjem.

izložbe, gdje su napose spomena vrijedne rukotvorine iz Dalmacije i otoka (medju njima mnogo »reticella-radnja), pa iz Podravine, Slavonije (skupocjene vezilačke radnje zlatom na crnoj podlozi) i ostalih krajeva, od kojih je kod svakoga izbijala njegova osobitost bilo u tehnici ili materijalu, bilo u ornamentici, estetici boja i oblika i t. d. Zaseban su odjeljak imale radnje Slovaka iz Vojvodine, pa čehoslovački narodno-industrijski produkti. U prizemlju je paviljona bila smještena lijepa kolekcija narodnih sagova, većih i manjih i čitav niz bosanskih cizeliranih metalnih radnja. Golema je šteta, što se uz ove većim dijelom tekstilne radnje nisu našle i druge ovima srodne narodne naše rukotvorine: radnje u drvetu, koži, od sitka, šiblja i t. d.

Premda je izložba materijalno vrlo dobro uspjela, premda se od izloženih predmeta mnogo pokupovalo sa strane rodoljuba i ljubitelja narodne umjetnosti i premda je upravo ovaj dio izložbe privukao u Zagreb velik dio izložbene publike, ipak je bez sumnje glavni dobitak od ove izložbe na drugoj strani: ona je pružila opet jednu odličnu svjedodžbu našem nadarenom narodu o njegovu ukusu, njegovu estetskom osjećaju, njegovoj mnogostranoj tehničkoj spremi u ovom području i o njegovoj samoniklosti u stvaranju. Nekoje su pak partije izložbe prikazale, kako se valjano dadu sve ove odlike da upotrijebe u industriji, koja se s ovakvim produktima u nas sve više razvija. —i.

KAZALIŠTE I GLAZBA.

Vokalno-historički koncert »Kola«. Ma da su prošla preko tri mjeseca od toga koncerta (2. lipnja o. g.), o kom se nije moglo zbog kračine vremena progovoriti u posljednjem broju »Omladine«, ipak je njegova važnost tolika, da je i naknadna riječ o njemu od velika interesa. U 59. godini svojega društvenoga rada hoće nam »Kolo«, jedno od najstarijih i najčasnijih pjevačkih udruženja u nas, ovim koncertom da prikaže u ukusnoj i preglednoj slici razvoj hrvatske zborne kompozicije i naše glazbene ideologije (glazbenih nazora, pravaca, shvaćanja) uopće, koja se »u našoj zbornoj kompoziciji ističe jače negoli u kojem drugom muzičkom ogranku«.

Taj pak razvoj dade se prikazati u t r i f a z e.

»I l i r i z a m sa svojim svijetlim i sunčanim zanosom poštenih rodoljuba i velikih pjesnika i političara daje muzici markantnoga njenog predstavnika u Vatroslavu Lisinskom. On zapravo prvi udara jake i sigurne temelje izgradjivanju hrvatske i jugoslavenske kompozicije na osnovici tradicije hrvatske pučke popijevke. U svom se stvaranju služio tehnikom, koja je za n j e g o v o doba bila i moderna i značajna«.

Ovaj su period reprezentirale na koncertu 3 kompozicije Lisinskoga (poznata »Oj talasi«, »Laku noć« i »Prelja«); naročito se isticala produbljena izvedba balade »Prelja«, koja je zaslugom revnoga i vrsnoga novoga dirigenta »Kola« O. Smodeka ušla u red najboljih izvedaba ove kompozicije, jer joj je on osim svih odlika dao i neki zasebni, sanjarsko-naivni romantični dah vremena, u koje je nastala.

»I z a L i s i n s k o g a se snažnije ističe u dosta velikom broju komponista I v a n pl. Z a j c, koji svojim radom u muzici reprezentira drugu etapu razvitka naše glazbene ideologije. On je po mišljenju stručne kritike, pa po njemu i svi oni, koji ga s uspjehom nasljedovahu, dao djela, u kojima su spoljašnja obilježja naše pučke muzike ispremiješana sa stranim utjecajem«.

Ovo je Zajčevo doba prikazala temperamentna izvedba njegove kompozicije »Crnogorac Crnogorki« pa po jedna kompozicija Dj. Eisenhuta (»Ti«), F. S. Vilhara (»Proljetni zvuci«), V. Rosenberg-Ružića (»U noći«) i V. Novaka (»Braći«). To doba ima svoju vrlo izrazitu značajku, koja je u odabranim kompozicijama bila osobito istaknuta: birana i bujna melodika. Živošću su se pak napose odlikovale izvedbe Vilharove i Novakove skladbe.

»T r e ć u i ujedno n a j n o v i j u e t a p u naše muzičke ideologije čine naši suvremeni muzičari. U njihovim kompozicijama opažamo čisto individualno stvaranje i izgradjivanje kompozicija s polazne tačke svojega muzičkoga — ja«. Ovo je doba gotovo najzanimljivije, tu se pojavljuju različni pa i često posve oprečni individualiteti (na pr. Dugan-Dobronić), a dobar dio njih nastoji, da primjenu svojega mu-

zičkoga shvaćanja protegne i okuša i na našoj narodnoj popijevci. I dok na pr. B. pl. Bersa upravo rasipa svoje bogato i ako ne uvijek samoniklo blago harmonija, što se isticalo i u »Mjesečini« (»pejsažu bez riječi«, — tehnički vrlo teškoj skladbi za mumljajući zbor), koja se na ovom koncertu izvodila, dotle Dobronića karakterizuje sad briga oko moderne kontrapunktike a sad gdješto izvanredno uspjelo shvaćanje i davanje ugodjaja (»štimunga«) pojedinim kompozicijama. Tri dodolske pjesme (s tektsovima iz Vukove zbirke), sada prvi put izvodjene, pokazaše koliko mu je način obradjivanja naše nar. melodije samonikao, a vanredan dojam, što ga je njihova izvedba i odlično naglašeni ugodjaj ostavio u slušateljstvu (naročito prva »Udri, udri sitna kiša, Oj dodole, moj božole« pa treća »Mi idemo preko sela, Oj dodo, oj dodole«) svjedoče, da je njegov pravac u mnogom, u suštini, ispravan, ako i pokazuje naoko u pojedinostima koju nastranost. Na drugoj su strani stajali Dugan i Lhotka, prvi sa svojom starijom, arhitektonski skladno gradjenom kompozicijom za mješov. zbor uz glasovir s mezzosopran solom, punom čistih svijetlih harmoničkih boja, kojima se Dugan s osobitom predanošću i virtuoznošću služi, a drugi s ciklusom »Sevdah lole«, za zbor upravo stvorenom kompozicijom s dobro pogodjenim tonom i raspojasa i otužna pjeva narodne lole (na riječi Djure Jakšića).

Svaku hvalu duguju slušaoci ove vrlo značajne priredbe napose reorganiziranom i upotpunjenom zboru »Kola«, koje opet iza ratne učmalosti stupa osvježeno medju naše marne kulturne institucije i to upravo ovim koncertom, koja vrsta priredaba ima svoju naročito cijenu zbog toga, što pomaže stvarati ispravnu svijest o razvoju i napretku u pojedinim granama naših kulturnih nastojanja, u ovom slučaju na području muzičkom. M. G.

SPORT I AMATERSTVO.

VII. medjunarodna olimpijada u Anversu (Antwerpenu). Nakon propasti Grčke prestale su se izvoditi helenske gimnastičke igre u Olimpiji. Olimpijade u Grčkoj okupile su cijeli helenski narod svake četvrte godine, gdje su se kroz tjedan dana takmili ponajbolji atleti cjelokupnog grčkog naroda. Pristup su imali samo odabrani amateri, koji su morali pred žrtvenikom boga Zeusa priseći, da će se pošteno boriti. To su jednako morali priseći i svi oni, koji su došli s atletima u Olimpiju, koja je tom zgodom bila krcata svijetom iz sviju strana, gdje su Grci stanovali. Pobjednici na olimpijskim igrama zvali su se »Olimpiakoi«, te su bili vanredno slavljeni i čašćeni ne samo u Olimpiji nego i po cijeloj Grčkoj, a napose u svom rodjenom mjestu. Najveće je bilo pak odlikovanje, da se cio period od 4 godine nazivao po dotičnom pobjedniku. Na olimpijadama se natjecalo u raznim granama atletike, a vrhunac svečanosti bio je dan, kada se izvodio pentatlon ili petoboj, gdje su se svi borci morali jednako natjecati u pet vrsta borbe i to u trčanju, bacanju koplja i diska, skokovima te rvanju. Tko je u svim tim vježbama pobijedio, a konačno posljednji u rvanju svladao svog protivnika, taj je ostao konačni pobjednik.

Osim u Olimpiji vježbalo se izmjenice ostalih godina i u nekim drugim gradovima Grčke, poglavito u Delfima, Nemeji na Korintu i u Ateni. U svim gradovima nastala su velika vježbališta ili stadiji, od kojih je najglasovitiji bio stadij u Ateni. Ondje je sagradio bogataš atenski Herodes Atik golem stadij od sama mramora, a na svoj trošak.

Nestalo je medjutim grčke slobode a nestalo je i stadija diljem čitave Grčke. Rimski su a kasnije i bizantinski carevi zabranili izvodjenja Olimpijada, na koja se je sastajao grčki narod kao na neke narodne skupštine, te je ovdje nastojao, da se dogovara o uspostavi stare i slobodne grčke države.

Nadošle seobe naroda i mnogobrojni potresi uništili su skupocjene grčke stadije, o kojima nije bilo poslije ni traga ni glasa. Jedva se je saznalo iz knjiga starih klasika da su postojali i gdje su postojali.

U prošlom stoljeću prije 30 godina zamisli veliki francuski prijatelj tjelesnog odgoja barun Pavao Coubertin, da se obnove stare klasičke olimpijske igre. Sazvao je u Pariz veliki medjunarodni odbor, koji je zaključio, da se uspostave stare olimpijske igre, koje bi se imale izvoditi svake četvrte godine u kojem drugom gradu. Zaključeno je da će se prve olimpijske igre izvoditi u Ateni, klasičnoj zemlji starih Helena. U to ime trebalo je podići u Ateni novi stadij. Opet se je našao medju Grcima mecena kao u staro doba. Bogataš Averov iz Aleksandrije dao je nalog, da se istraži ono mjesto, gdje se nalazio starinski stadij. I uistinu pronašli su se tragovi starog stadija, koji je dao Averov o svom trošku sagraditi od samog mramora sa troškom od pet milijuna drahma. Za hvalu Grci su dali postaviti njegov kip od mramora na ulazu u stadij. Godine 1896. održale su se u Ateni prve obnovljene olimpijske igre uz sudjelovanje mnogobrojnih atleta i gimnastičara cijeloga svijeta. Kasnije su se izvodile olimpijske igre u Parizu, Londonu, St. Louisu u sjevernoj Americi, a posljednje g. 1912. u Stockholmu. G. 1916. imale su se izvoditi olimpijske igre u Berlinu, ali to zbog rata nije bilo moguće, makar da je kraj Berlina, u Grünwaldu već bio podignut veliki stadij. Rat je obustavio dalje obnavljanje igara, a kad se je prošle godine ponovo sastao medjunarodni Olimpijski odbor, zaključeno je, da se ove godine održe olimpijske igre u Belgiji u gradu Anversu, koji se već prije zanimao za igranje igara i da se dade pošta unesrećenoj u ratu i uskrsloj Belgiji. Ujedno bude zaključeno, da se izluče od sudjelovanja Austrijanci, Madjari i Nijemci, Turci i Bugari kano krivci i začetnici velikoga svjetskog rata. U svim državama i medju narodima cijelog svijeta stvoreni su posebni narodni olimpijski odbori, koji stoje preko svojih delegata u savezu s centralnim medjunarodnim odborom. Srbija je već otprije u odboru zastupana po svom delegatu potpukovniku Svet. Gjukiću, dok Hrvati i Slovenci nisu mogli nastupati, a nisu ni htjeli, jer bi Hrvati morali nastupiti s Madjarima a Slovenci s Austrijancima. Nas Hrvate su snubili, da sudjelujemo aktivno s Madjarima, te su nam obećavali i neke pogodnosti, ali te je naš Sportski Savez odbio. Ove godine stvoren je i Jugoslavenski olimpijski odbor pod pokroviteljstvom Njeg. Visočanstva regenta Aleksandra a sa sjedištem u Zagrebu. Odbor se je prijavio i konstituirao sa prof. dr. Fr. Bučarom na čelu, te se počeo brinuti, da Jugoslaveni ove godine nastupe na olimpijadi u Anversu. Odbor je osnovao i pododbore u Beogradu, Sarajevu, Ljubljani i Splitu te se je ozbiljno pokušalo, da se ponajbolji naši sportaši odašalju na Olimpijadu. Tako je bilo zanimanja za tenis, mačevanje, plivanje i još neke druge vrste sportova, no kako je bio izostao kredit za pripravne radnje oko Olimpijade, prestalo je i zanimanje i vježbe, te se jedino išlo za tim, da se odašalje jedna nogometna momčad iz cijele Jugoslavije. Prema tome su se i odigravale reprezentativne utakmice u nogometu u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani, te je, pošto je konačno odobren u Beogradu kredit za Olimpijadu, odlučno, da se pošalje jedna momčad u Anvers.

Makar da je već prošlo svečano otvorenje, naša je reprezentacija još stigla na vrijeme da učestvuje u utakmicama od preko deset vrsta sportova, te da vidi medjunarodno gimnastičko natjecanje, kod kojeg sudjeluju i češki Sokolovi.

Osim toga učestvuju naši aktivno kod nogometnih utakmica, gdje se bori do 20 narodnosti. Naši nogometači nisu imali nažalost dosta prilike da se zajedno vježbaju zbog slabih financijalnih prilika, te nije ni bilo nade, da će se osobito istaći. No bit će za njih to izvrsna škola, jer su imali dosta prilike, da što vide i da mnogo nauče.

Osim toga je to prva prilika da naša mlada Jugoslavija nastupa u tudjini sa svojim vlastitim borcima i bojama, te tako stupa i ona u red država kulturnog svijeta, koji ocjenjuje rad i život naroda i po njegovom razvoju na polju sportova i tjelesnog odgoja uopće. Dr. B.

Filatelistički atlas. — Kako se je sabiranje maraka vrlo razvilo, nastala je potreba i geografskog filatelističkog atlasa, da se omladina uputi u filatelističku geografiju. Takav atlas izdan je u Leipzigu god. 1917. pod imenom: Lückes Atlas der Briefmarken-Geographie sa 198 zemljopisnih karata sviju onih država, koje su ikada marke izdavale. Svaka je marka zanimljiva s geografskog gledišta te potiče mladež, da se što više zanima za njezino geografsko podrijetlo. Svaka je država prikazana posebnom kartom prema geografskoj duljini od Greenwicha, te se nalazi s jedne strane karte površina zemlje u kvadratnim kilometrima, a s druge strane broj stanovnika. I one zemlje, gdje se više ne izdavaju marke, prikazane su u onom opsegu, u kom se nalazila takova zemlja u ono doba, kad su tamo izilazile marke, na pr. Thurn i Taxis, Norddeutscher Postbezirk,talijanske državice, njemačke države i t. d. Jednako su točno prikazane i britsko-indijske tributarne države, koje se nalaze označene samo u velikim atlasima, te razni kolonijski posjedi po svim kontinentima, kao i na različnim otočnim područjima. Atlasu je dodan točan alfabetski popis, u kojem su označeni i pojedini gradovi, koji su izdavali svoje zasebne marke. Svaka karta imade i narodne boje svoje zastave, te se može odrezati i prilijepiti kod svake zemlje u albumu, što je takodjer vrlo praktično i instruktivno. Historički razvoj zemalja prikazan je takodjer kod pojedinih država, što je za nas osobito zanimljivo napose na Balkanu poslije prvog balkanskog rata. Hrvatske još nema u tom atlasu, no naći ćemo je doskora sigurno u drugom izdanju u SHS kraljevstvu, gdje će biti označene napose i Hrvatska, Srbija i Slovenija. Atlas se može naručiti putem svake knjižare, a stoji 3.60 njemačkih maraka, pa ga preporučamo za nabavu bar pojedincima, koji ga mogu i svojim drugovima posudjivati. Dr. F. B.

NOVE KNJIGE.

Vojislav J. Ilić Mladji, Antologija srpske lirike od Branka do danas. 1920. Izdanje knjižarnice Rajkovića i Djurovića, Beograd.

Prvu antologiju ovoga perioda srpske lirike dala nam je god. 1911. Matica Hrvatska u knjizi, koju je uredio g. Bogdan Popović. Ta je knjiga do danas doživjela tri izdanja, što je očit znak, da se kupuje i čita i da je prema tome ta knjiga ispunila u poznavanju srpske književnosti kod nas jednu veliku prazninu. U dosta opsežnom pregovoru toj knjizi iznio je sastavljač ponajprije princip, koji je imao pred sobom pri odabiranju pjesama i sastavljanju te svoje antologije, a onda je iznio i neke svoje misli o pjesništvu uopće. Sastavljač se, kako veli, držao principa čisto estetskog, a kod sastavljanja knjige i kod sredjivanja pjesama htio je, da mu djelo bude neka cjelina, »zaokrugljeno umetničko delo«, da bude složeno »u akord«.

Sada nam evo nove antologije pjesnika i književnika Vojislava Iliča-Mladjeg. Knjiga je Ilićeva opsegom gotovo jednaka knjizi Popovićevoj, a sastavljena je od pjesama, koje su birane po njegovu ličnom ukusu, ali je to odabiranje vršeno ujedno »po čisto estetskom kriterijumu«. Koliko na taj čisto estetski kriterij utječe lični ukus, vidi se najbolje po tome, što se ova antologija obzirom na pjesme, koje su u nju ušle, uvelike razlikuje od Popovićeve. — Zato je i Popović rekao u predgovoru svoje antologije, da apsolutne sigurnosti u tome poslu ne može biti i u svakom izboru mora biti jedan dio subjektivnoga. — Svaka dakle antologija nosi uz taj temeljni estetski princip i neka individualna obilježja svoga sastavljača.

Vojislav je Ilić gradju za svoju antologiju svrstao po kronologijskom redu književnog javljanja pojedinih pjesnika. Po tom je redu pjesniku odredjeno mjesto, on je dobio svoju rubriku, i pod njom su skupljene sve njegove u antologiju unesene pjesme. — Popovićev način sastavljanja pjesama u antologiju čini se Iliću najgorim od svih, t. j. po njegovu je mišljenju posve krivo, kad netko hoće da od antologije načini jedno »antologičarevo umetničko delo«.

U antologiju Ilićevu ušla su 42 pjesnika s 239 pjesama, a u knjizi Popovićevoj zastupano je 26 pjesnika s nešto većim brojem pjesama. Neki su pjesnici ušli u knjigu Ilićevu, kojima u knjizi Popovićevoj nije dano mjesto i obrnuto.

Knjiga je Ilićeva u neku ruku dopuna knjizi Popovićevoj, premda joj to nije bila svrha. Tek obje ove antologije zajedno su pravo cvijeće srpske novije lirike, pa je ovdje književno natjecanje izmedju oba sastavljača bilo eto od koristi za književnost i za njeno populariziranje to više, što su pjesnička djela tih srpskih pjesnika pogotovu onih starijih već bibliografske rijetkosti. Tek je jedno, što smeta toj knjizi Ilićevoj, a to je, da joj je cijena — 70 kruna.

Dr. F. Nikolić.

La petite revue. Paraît le 20 chaque mois (juillet — août exceptés). Redacteur en chef: dr. D. Grdenić, Redaction et administration: Ćirilo-metodska naklad. knjižara d. d. Zagreb, Preradovićev trg 4., 3e année, no 1. Prix: le numero 8 K (2 Din.).

Izašao je najnoviji broj lijepe Male Revije, kojim ona započinje svoje treće godište. Sadržaj mu je: kraća ili dulja umjetnička i znanstvena proza, pjesme, gramatičke bilješke. Ukusno odabranim redovno kraćim člancima iz književne proze i svojim pjesmama može »La petite revue« da uzgaja literarni ukus čitalaca, a dodani komentar, u kom se na način bilježaka tumače uglavnom riječi i pojmovi manje poznati, može da posluži jezičnom usavršavanju u francuskom jeziku. Napokon se tu čitač susreće s pojmovima, koji stoje u svezi s francuskim narodom, njegovim žićem i bićem, te i u tom pogledu pruža »La petite revue« koristi, užitka i odgoja svojim čitaocima.

Sadržaj je ovog prvog broja lijep i raznovrstan. Na čelu je M. Prévosta: La Date (nastavak slijedi), a zatim zanimljivi, duhoviti i dražesni članak G. Hanotauxa: Le Parisien et le Provincial. Pisac crta jednoga od ona 3 milijuna Francuza, koji je biće, što ga sav svijet drži za tip Francuza, Francuza par excellence, i koji ne nalikuje nikako ostalim od 35 milijuna Francuza — crta »parižanina«. Biće radino, živo, ljupko, povjerljivo, lakovjerno, nestašno, domišljato, stvaralačko, rasipno, tašto, željno da se pokazuje, sad smjelo, sad lijeno, biće, koje nije čini se gospodar ni svoga srca, ni svoje mašte, ni živaca, a koje ipak sve radi iz mašte, iz srca, iz nerva. Zato imadu dva Francuza: Francuz i parižanin. Mišice, mozak i živci vazda su napeti, i dok provincija energiju sabire, Pariz je raspršuje. Sve je tu ukus i misao, pariški radnik je majstor. Pariz, grad aktivan, moćan, raskošan i lakouman, više vrijedi od Francuske. Ali Francuska (provincija), umjerena, razborita, štedljiva više vrijedi od Pariza. Kad stranac sudi Francusku po Parizu, krivo sudi i ne poznaje Francuske. — Iza ovoga članka slijedi pjesma:

Minuit od V. Vielé-Griffina (Eclaircissement par Pierre Skok), pjesma slobodna stiha, presmjele rime i moderne sadržine. — G. Allixa članak: La Métallurgie française et la guerre govori o požrtvovnosti i napretku u franc. rudarstvu za rata. Iza zanimljiva članka R. Peyrea o prvom štrajku u Rimu, koji su proveli frulaši (tubicini), slijedi natpis: Grammaire et Exercices, gdje ima članak: L' Antoine sa brojnim pitanjima, a onda poznati ministerijalni Arrêté od 1901. g., kojim se ujednostavnjuju mnoge zanovijetne gramatičke poteškoće, što će svi čitači rado primiti do znanja.

»La petite revue« se svojim ukusom i izborom i sama preporuča, članci su tek tu i tamo ponešto nedostatno komentirani. Ona će svakom naprednijem učeniku poslužiti u jezičnom, književnom i stvarnom obogaćivanju duha, u poznavanju francuskog jezika, literature i naroda i pružat će mu i dovoljno koristi i užitka. D. Ć.

VJEŠTINE I ZAGONETKE.

Vještac računar. Tko želi da svoje društvo svojim računarskim vještaštvom zapanji i uza to ga valjano zabavi, može se poslužiti ovom računarskom vještinom:

Čitavo će se društvo naći u čudu, kad naš računar izjavi, da će smjesta unaprijed kazati rezultat zbrajanja od više četvoroznamenkastih brojeva, ako mu se samo označi prvi od tih brojeva. Netko će iz društva nato napisati sasvim po volji kao prvi broj na pr. 8165. Naš će računar odmah napisati potajno na komad papira ovaj rezultat: 28163 i dati ga nekome u pohranu.

Ispod toga prvoga broja 8165 trebat će da drugi jedan član društva opet napiše posve po volji broj od 4 znamenke, na pr. 4263. Ispod toga će sada sam vještac računar napisati broj 5736. Pod ovo neka napiše treći član društva opet po volji broj, na pr. 2172. Sad će ispod toga opet računar sam napisati broj 7827, pa će svih tih pet brojeva dati jednome članu društva, da ih zbroji, a taj će dobiti:

8165
4263
5736
2172
7827
28163

a to je upravo rezultat, koji se nalazi na pohranjenoj cedulјici, napisan odmah na početku.

Kako je naš vještac to sve udesio? Evo kako: on je od prvoga broja 8165 odbio 2 i tu cifru 2 stavio pred čitav taj broj pa je dobio (8165 — 2 = 8163) broj 28163.

Ispod drugoga i četvrtoga broja, koje su po volji pisali članovi društva, nije on pisao takodjer brojeve po volji, nego je uvijek pazio, da pojedine znamenke njegova broja čine zajedno sa znamenkama broja pred njim deveticu, dakle:

4263		2172
5736	i	7827
9999		9999

On pri tom poslu mora biti brz i točan zbrajač, tako da pišući svoj broj (dakako sprijeda) ničim ne pokaže, da svaki put gornjoj znamenki dodaje onoliko, koliko treba do devet, nego kao da broj sasvim slučajno pada na papir. Ako je nesiguran u zbrajanju, osramotit će se, a ako je spor, mogla bi se tajna njegova postupka otkriti.

I. Sastavljaljka.

Sastavio Omega, Dubrovnik.

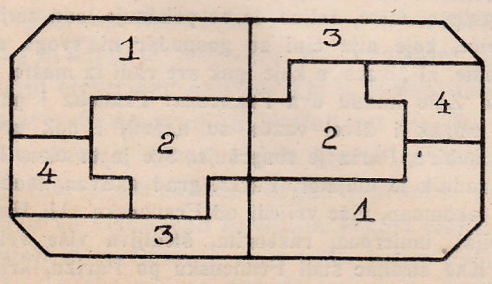

Od dijelova ovoga lika treba sastaviti slovo R.

II. Šarada.

Peto i šestoškolac, Bjelovar.

Prva riječ:
Iz biblije me dobro znaš
Ako malo promišljaš.

Druga riječ:
Na podove mene meću
I po meni svi se kreću.

Treća riječ:
Po vodama živim ja
Čuvaj s' mojih rogova.

Zajedno:
Francuskom pod vlašću otok ja sam
Ded pogodi, brate, šta sam
Samo onaj pogodit će mene
Koji riječi tri prve okrene.

III. Trokonjic.

P. Arambašin, Stari.

L D Š	I I I	O U N
O E A		A A A
D N M	M Z A	N C L

IV. Rebus.

leti

?

pada

V. Narodne pitalice.

Dva trbuha, četiri uha. —
Na zidu visi, zlo misli. —
Na pašu ide sito, a s paše gladno. —
Kroz stijenu soli traži. —
Oca žežu, mater kuhaju,
sin je svaki dan kod službe božje. —

Odgonetke i odgonetači 9. i 10. broja prošle god. javit će se u idućem broju, a ovoga broja u br. 3.

PORUKE UREDNIŠTVA:

M. V., Bihać: Pjesma je prekasno stigla, pa stoga ne će moći ući.

M. J., Beograd: Pesma sama nije loša, ali nije podesna za naš list.

Uskok, Bakar: Nisu još posve dozrele i dotjerane Vaše tri pjesme, ali nemojte zato sustati. Mogli biste dati i dobrih stvari.

J. J. K.—š. u S.: »Moja zvijezda« ima i ove stihove:

A nočca se k zemlji već spuštala bješe,
I u koprenu je sve to jače vila,
A na nebu zvijezde veselo se smiješe
I svaka sve ljepša, jasnija je bila.

U jednom dakle stihu pluskvamperfekt, u dva perfekt, a u trećem prezent. To strašno udara o uho svakome, tko iole dobro osjeća naš jezik. Vi zacijelo bolje govorite, nego Vaši stihovi. Pjesme Vam donose malo koju novu poetsku misao, no ipak im se ne može reći, da su loše. »Sjen moje majke« će se možda štampati.

I. U. u B.: Nekoji su stihovi suviše banalni, čitali smo ih bezbroj puta u slabijih pjesnika, a Vi to možda i nijeste!

M. M...c u B.: »Iskrice« nisu loše, ali ne donose idejno ništa novo. Sva je njihova vrijednost u kompoziciji i načinu kako su misli prikazane. Kušajte svakako dalje raditi u istom pravcu, ali tražite, da svakoj crtici bude i osnovna misao originalna Vaša tvorevina. I ime biste mogli dati drugo; mi imamo već odlične »Iskrice« Nikole Tommasea.

Svi dužnici, koji su zaostali lane s pretplatama, umoljavaju se, da ove godine potpuno namire svoj dug i pošalju zaostatak blagajniku dru. **Ferdi Nikoliću,** Zagreb, Medulićeva ul. 33, jer samo do revna plaćanja pretplate stoji izlaženje «Omladine». — Tko duga ne namiri, obustavit će mu se odašiljanje lista.

HRVATSKA POLJODJELSKA BANKA

CENTRALA: ZAGREB

Dionička glavnica K 7,500.000·-

Pričuve 3,500.000·- Ulošci: Preko K 20,000.000·-

Podružnice: Rijeka i Sarajevo. Ispostave: Bribir-Vinodol, Čabar i Hreljin.

Prima uloške na tekući račun, te ih ukamaćuje **uz najpovoljnije uvjete.** Bavi se svim poslovima, koji zasijecaju u bankovnu struku. Kupuje **dobra u svrhu parcelacije, a preuzima i komisionalno prodavanje takovih** bilo u cijelosti bilo u dijelovima.

„ODJEL ROBE“ prodaje sve gospodarske strojeve i potrepštine.

Upravlja zemaljskim svilogojstvom (odsjek I.)

GRADSKA ŠTEDIONICA

općine slob. i kralj. glavnoga grada Zagreba

Petrinjska ulica br. 5.-ZAGREB- ugao Sudničke ul.

Stanje uložaka 1. ožujka 1919.

K 40,000.000·—

Ukamaćuje uloške

sa 3% netto

Za uloške jamči grad

ZAGREB.

Knjižara Z. i V. VASIĆA u Zagrebu

preuzela je slijedeća izdanja

KNJIŽEVNOG JUGA:

ALMANAH KNJIŽEVNOG JUGA (sa pregledom srpske i hrvatske savremene književnosti)	K 8·—
Andrić Ivo: EX PONTO	K 24·—
Bukovac Vlaho: MOJ ŽIVOT	K 20·—
Šantić Aleksa: PESME K 24·— u povezu	K 40·—
Donadini U.: KAMENA S RAMENA	K 6·—
Mašić Branko: LUTANJE	K 10·—
Mašić Branko: RATNE SLIKE I UTISCI (1912-1913 GODINE)	K 12·—
Vojnović Ivo: IMPERATRIX	K 24·—
Janković Milica: PRE SREĆE K 20.— u povezu	K 30·—
KNJIŽEVNI JUG godište I—IV	K 600·—
„ II	K 100·—
„ III	K 100·—
„ IV	K 120·—

Porudžbine treba slati neposreduo:

Knjižari Z. i V. VASIĆA, Zagreb.

Izlazi 14. X. na dan proslave 25.godišnjice nove zgrade Narodnog kažališta u Zagrebu

ZIDANJE SKADRA

dramski poem u 3 čina s epilogom od Mirka Korolije. — Naslovnu stranu crtao Tomislav Krizman. — Cijena Kruna 30·—

Izdanje

Knjižare Z. i V. VASIĆA, Zagreb